



Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2019 30 stp
Fakultetet for landskap og samfunn

Bruk av visualiseringer i en medvirkningsprosess

- En casestuide av reguleringsplanen for det nye Munchmuseet

The use of visualizations in a participation process

- A case study of the detailed zoning plan for the
new Munch museum

Karl-August Thorsby Eggen
By- og regionplanlegging

BIBLIOTEKSIDE

- Tittel:** Bruk av visualiseringer i medvirkningsprosess – En casestudie av reguleringsplanen for det nye Munchmuseet
- Title:** The use of visualizations in participation processes – A case study of the detailed zoning plan for the new Munch museum
- Forfatter:** Karl-August Thorsby Eggen
- Hovedveileder:** Knut Bjørn Stokke
- Biveileder:** Sebastian Peters
- Sidetall:** 69
- Opplag:** 3
- Emneord:** Medvirkning, illustrasjoner, demokrati, involvering, Munch museet
- Keywords:** Participation, illustrations, democracy, involvement, Munch museum

Forord

Med denne oppgaven vil jeg fullføre mitt studieløp med By- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Etter to og et halvt år har jeg kunnet utforske og skaffe meg kunnskap på både gamle så vel som nye fagområder. Jeg har stått ovenfor mange prøvelser som jeg med denne oppgaven kan bevise jeg har mestret.

I denne forbindelse vil jeg si tusen takk til min veileder Knut Bjørn Stokke og bi-veileder Sebastian Peters for både gode og innholdsrike tilbakemeldinger som har gjort meg bedre rustet til å skrive denne masteroppgaven. Takk til alle informanter som har bidratt til oppgaven enten ved å stille til intervju eller gi tilbakemeldinger på mail.

Jeg vil rette en spesielt stor takk til min familie hvor mamma og pappa ga god oppmuntring og hjelp underveis i arbeidet med både oppgaven og i selve studieoppholdet.

Til slutt vil jeg rette en takk til alle studentene på NMBU jeg har møtt på min vei som har gjort studieoppholdet på Ås enda litt rikere.



Karl-August Thorsby Eggen

Ås, desember 2019

SAMMENDRAG

Denne studien tar for seg bruk av 3D visualiseringer i medvirkningsprosessen tilknyttet detaljreguleringen av det nye Munchmuseet. Her fokuseres det på hvordan visualiseringer ble benyttet som metode for formidling av informasjon rettet mot befolkningen. Ved utarbeidelse av visualiseringer gjelder det å tenke på hvilke hensikter og for hvilket publikum disse skal fremvises. Videre vil studien også se på hvordan etikken rundt visualiseringer i planprosesser fortøner seg.

Befolkningens oppfatning av medvirkning er i dag ofte preget av usikkerhet. Hvilken relasjon befolkningen har i forbindelse med bestemte planprosesser er som regel basert på planmyndighetenes og forslagstillernes lovpålagte medvirkningsarbeid. Medvirkning skal være en arena for utveksling av meninger og innspill og samtidig fungere som en informasjonskanal hvor planforslaget gjøres rede for og befolkningens lokalkunnskaper blir belyst. Basert på dette vil studien også fokusere på involveringen av befolkningen i tilknytning til detaljreguleringen av det nye Munchmuseet.

Studien viser at det regjerer en del usikkerhet til hvordan visualiseringene formidler informasjon. I tilknytning til befolkningens involvering i medvirkningen, synes det å oppstå misforståelser grunnet utydelige premisser og forutsetninger med gjennomføring av planens medvirkningsarbeid. Funnene indikerer at planens beslutningstakere og involverte parter i større grad bør fokusere på tydelig kommunikasjon og formidling av informasjon tilknyttet prosjektet.

Håpet med denne studien er å skape en bevissthet og forståelse for bruken av visualiseringer i planlegging og medvirkning, samt dens implikasjoner knyttet til objektiv formidling av informasjon.

Abstract

This study presents the use of 3D visualizations in the participation process associated with the detailed zoning plans for the new Munch Museum. Here, the study focusses on how visualizations were used as a method for communication of information aimed at the population. When preparing visualizations, it is important to think about what intentions and for which audience these are to be presented. Furthermore, the study will also look at how the ethics of visualizations in planning processes unfolds.

Today, people's perception of participation is often characterized by uncertainty. The relationship that the population has in connection with certain planning processes is usually based on the statutory participation of the planning authorities and private developers. Participation should be an arena for the exchange of opinions and at the same time act as an information channel where the plan proposal is made clear and the local knowledge of the population is elucidated. Based on this, the study will also focus on the involvement of the population in connection with the detailed zoning plan of the new Munch Museum.

The study shows that there is some uncertainty about how visualizations convey information. In connection with the population's involvement in participation, there appear to be misunderstandings due to unclear premises and assumptions in the implementation of the plan's participation work. The findings indicate that the planning authorities and involved parties should focus more on clear communication and dissemination of information related to the project.

The hope of this study is to create an awareness and understanding of the use of visualizations in planning and participation, as well as its implications related to objective communication of information.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn.....	7
1.2 Målet for oppgaven	8
1.3 Begrepsavklaring.....	8
1.4 Problemstilling	10
1.5 Oppgaveavgrensning	10
1.6 Tidligere forskning	10
1.7 Oppbygging av oppgaven.....	11
2. Teori.....	12
2.1 Arealplanlegging i Norge.....	12
2.1.1 De kommunale plannivåene	13
2.1.2 Demokratisk deltakelse i planprosessen	14
2.1.3 Dagens planleggingspraksis	15
2.2 Medvirkning og skiftet mot kommunikativ planlegging	16
2.2.1 Fra instrumentell til kommunikativ planlegging.....	17
2.2.2 Involvering i medvirkningen.....	18
2.2.3 Dagens medvirkningspraksis	19
2.3 Visualiseringer i planleggingen.....	21
2.3.1 Etikk og visualiseringer	24
3. Metode	25
3.1 Metodevalg.....	25
3.1.1 Dokumentanalyse	26
3.1.2 Semistrukturert-intervju	27
3.2 Valg av caseområde	31
3.3 Valg av respondenter	32
3.4 Pålitelighet og troverdighet	35
3.5 Etikk	36
4. Empiri.....	37
4.2 Presentasjon av caseområdet.....	37
4.2.1 Bakgrunn.....	37
4.2.2 Planprosessene	40
4.3 Medvirkningsprosessen	41
4.3.1 Hva slags medvirkning ble utført?.....	48
4.4 Visualiseringene.....	50
5. Analyse.....	54

5.1 Medvirkning.....	54
5.2 Visualiseringene.....	57
6. Konklusjon	61
7. Referanser.....	62
8. Vedlegg	65

1. Innledning

«Dei kloke planvedtaka kjem som eit resultat av utgreiingar, kunnskapsproduksjon og dialogar. Slike dialogar blir en møtestad for politikk, profesjonell kunnskap og erfaringar Som planleggjarar, politikarar, fagadministrasjon, interesseorganisasjonar, grendelag og anna må vi alle søkje å «oppdage» eller utvikle kva vi meiner er løysing/svar/sanning. Deretter må vi underbyggje det vi kjem fram til, og sidan argumentere for synet vårt ... Vi må byggje opp «ei fungerande sanning»...». Aarsæther og Hagen (red.) (2001, s.126-127).

1.1 Bakgrunn

I en stadig økende digitalisert hverdag er det ikke unaturlig at dette også vil prege måten på hvordan vi jobber, lever og blir fremstilt for informasjon. Sett i lys av dette har man i stadig økende grad benyttet seg av visuelle virkemidler for å kunne kommunisere og formidle eksempelvis informasjon, budskap, ideer og konsepter. I forbindelse med arealplanlegging kreves det gjerne stor faglig kunnskap og erfaring for å kunne forstå og aktivt delta i en planprosess. For at sivilsamfunnet skal få en mulighet til å delta i dette arbeidet er det både planmyndighet og forslagsstiller sitt ansvar å legge til rette for at partene har mulighet til å utveksle informasjon, meninger og innspill rundt den aktuelle planen. For at sivilsamfunnet skal kunne få en mulighet til å delta, er det både planmyndighet og forslagsstiller sitt ansvar å legge til rette for at partene blir involvert så tidlig som mulig i planarbeidet. Dette kan skje ved at partene mottar tilpasset informasjon basert på deres eget kunnskapsgrunnlag og får mulighet til å delta aktivt på tilrettelagte arenaer hvor utveksling av egne perspektiver, meninger og innspill står i fokus i tilknytning til den aktuelle planen (Aarsæther, 2012). Ved å mobilisere befolkningen gjennom engasjement vil man i større grad oppnå en ønsket (areal)utvikling som bærer preg av legitimitet og forankrede beslutninger.

Medvirkning er en viktig og grunnleggende forutsetning i et lokaldemokrati, hvor befolkningen gis anledning til å delta og medvirke til bedre planløsninger. Gjennom befolkningens aktive rolle i plan- og beslutningsprosessen styrkes evnen til å ta vare på våre felles verdier og levekår i et bærekraftig samfunn (KMD, 2014). Hvordan medvirkningen legges opp og tilpasses hver enkelt planprosess er essensielt for at planleggingen skal kunne lykkes i å favne og involvere berørte interessegrupper mot den framtidige samfunnsutviklingen.

Oppgaven skal handle om medvirkning i planprosesser med fokus på bruk av illustrasjoner. Jeg vil i oppgaven se på hvordan dagens medvirkningspraksis fortoner seg ut ifra et bruker- og demokratiperspektiv. Dette betyr at jeg vil se på hvordan sivilsamfunnet blir inkludert i planprosessen

og om hvorvidt deres involvering blir påvirket av planens tilknyttede visualiseringer eller ikke. Dette skal forankres i teorier om blant annet medvirkning, kommunikasjon, og visualiseringer. Utviklingen knyttet til bruken av visuelle virkemidler fra forslagsstiller i arkitekttegninger vil belyses for å studere hvordan slike visualiseringer påvirker sivilsamfunnet. Videre vil det rettes fokus for å studere om hvorvidt dagens medvirkningspraksis fra aktuelle aktører fungerer etter hensikt og intensjon. Da det er grunn til å tro at det finnes flere oppfatninger av begrepet “medvirkning” mellom de ulike aktørene og sivilsamfunnet, ønsker jeg å trekke frem begrepet involvering. Dette for å tydeliggjøre hva som ligger i medvirkningsbegrepet og hva dette innbefatter, samt å skape en større forståelse rundt de forventninger som er knyttet til dagens medvirkningspraksis.

1.2 Målet for oppgaven

Målet med oppgaven er å se hvordan befolkningen ble ivaretatt i Munchmuseets planprosess. Dette ved å se på hvordan man gjennom medvirkning med fokus på involvering og bruk av illustrasjoner kom frem til det nye Munchmuseet vi ser i dag. Munchmuseet er valgt grunnet dens posisjon og viktighet som et signalbygg innenfor Bjørvika området i Oslo kommune. Med dens utfordrende arkitektur og estetiske utforming har bygget skapt et stort engasjement fra både befolkningen og fagpersoner. Jeg vil se på hvordan ulike aktører og parter innen areal- og byutvikling som utbyggere, forslagsstillere, planleggere, politikere, innbyggere og organisasjoner forholder seg til medvirkningsprosessene som blir gjennomført i kjølvannet av Munchmuseets planprosess.

1.3 Begrepsavklaring

Gjennom oppgaven vil det benyttes begrep som “medvirkning” og “medvirkningsprosess” om hverandre for å skape språklig variasjon. Dette innebærer i all hovedsak om involveringen av sivilsamfunnet i tilknytning til det nye Munchmuseet.

Sivilsamfunnet:

Samlebetegnelse for befolkningen med innbyggere, foreninger, interesseorganisasjoner, mv. som enten direkte eller indirekte er berørt av en planbeslutning eller arealplanlegging, men som ikke har en direkte rolle som forslagsstiller, politiker eller arealplanlegger.

Medvirkning:

Sett i lys av plan- og bygningsloven forstås “medvirkning” som enkeltpersoners og gruppers rett til å kunne påvirke og delta i offentlige utrednings- og beslutningsprosesser. (Regjeringen.no, 2014)

Involvering:

Involvering innbefatter et ønske om å skape eller holde kontakt. Dette kan eksemplifiseres gjennom ulike grader av involvering hvor man fra et minimumsnivå kun etablerer enveiskommunikasjon mellom parter til et høyere nivå med gjensidig partnerskap mellom partene.

Innflytelse:

Innflytelse kan innebære å få gjennomslag for et argument, få anerkjennelse av et standpunkt eller seriøs vurdering av et innspill.

Arealplanlegging:

Begrepet arealplanlegging er en fellesbetegnelse for overordnet planlegging av arealbruk innenfor et avgrenset geografisk område innenfor rammene av plan- og bygningsloven.

Forslagsstiller:

En forslagsstiller er gjerne privat grunneier og/eller tiltakshaver/utbygger for aktuelt prosjekt. Forslagsstilleren sender inn et planinitiativ utarbeidet ved hjelp av egne fagkyndige plankonsulenter og bestiller oppstartsmøte for iverksetting av arbeidet med en reguleringsplan.

Aktører:

Private og offentlige organisasjoner som innehar en direkte eller indirekte rolle innenfor arealplanlegging. Dette vil eksempelvis være Staten, fylkeskommunen, kommunen, forslagsstiller, byggherre, interesseorganisasjoner, mv.

Illustrasjoner/visualiseringer:

Bruken av bilder/tegninger som viser til løsninger om hvordan prosjektet forestilles/tenkes gjennomført. Slike illustrasjoner eller renderinger er resultatet etter bruk av egne renderingsprogram som er bransjestandard for fremstilling av 3D modeller (et tredimensjonalt objekt vist i visualiseringen).

Reguleringsplan:

En reguleringsplan er en samlebetegnelse for de to plantypene områderegeringsplan og detaljreguleringsplan etter plan og bygningsloven. Hovedforskjellen mellom de to planene er at en områderegering kun kan utarbeides av kommunen selv, mens en detaljregulering i tillegg kan foreslås og utarbeides også av private aktører. Reguleringsplanen gjelder for et bestemt geografisk område. Dette gir grunnlag for å tilpasse innholdet i planen til de interesser og behov for styring som gjør seg gjeldende akkurat der. Med reguleringsplanen styres arealbruken gjennom bruk av arealformål, hensynssoner og bestemmelser (Holth & Winge 2019, s. 111).

1.4 Problemstilling

Ut fra bakgrunnen og tema har jeg valgt følgende problemstilling:

“3D visualiseringer i medvirkningsprosesser. Hvilken betydning hadde visualiseringene for detaljreguleringen av det nye Munchmuseet med fokus på sivilsamfunnets involvering?”.

1.5 Oppgaveavgrensning

Oppgaven er en casestudie av det nye Munchmuseet i Oslo. Prosjektet som høstet mange meninger og avisoppslag omkring byggets fasade og utforming, har vært objekt for et overveldende engasjement fra sivilsamfunnet. Det ble i tilknytning til planprosessen gjennomført medvirkning og utarbeidet en rekke visualiseringer som skulle illustrere hvordan museet var tenkt gjennomført. Oppgaven avgrenser seg til å undersøke medvirkningsperspektivet og bruken av illustrasjoner i tilknytning til prosjektet. Medvirkningsarbeidet og bruken av illustrasjonene vil sees i sammenheng da det vil være aktuelt å undersøke hvordan sivilsamfunnet ble involvert og i hvilken grad visualiseringene var med på å påvirke dem.

1.6 Tidligere forskning

Både før oppgaven ble påbegynt og underveis i prosessen med oppgaven hadde jeg behov for å kartlegge tidligere forskning som kunne bidra med forståelse av fagfeltet medvirkning og bruk av visualiseringer.

Vedrørende forskning tilknyttet medvirkning finnes det et vidt spenn av både bidragsytere og tilhørende kunnskap i fagfeltet. Men det er generelt et begrenset omfang av tidligere forskning hva gjelder illustrasjoner og medvirkning sett under ett i norsk sammenheng. Denne oppgavens problemstilling reiser dermed spørsmål ved et tema som ikke enda er godt belyst eller forsket på i Norge, noe som fordrer til videre studering av liknende forskningsmateriale internasjonalt. Noen av funnene gjort i forbindelse med søken etter tidligere forskning problematiserte blant annet visualiseringens effekt på medvirkning rettet mot sivilsamfunnet. Det ble blant annet vist til visualiseringenes betydning og posisjon knyttet til rommet for påvirkning av brukerne og deres oppfatning knyttet til dens “sannhetsnærhet” (Nassauer, 2015).

Både tidligere masteroppgaver, doktorgradsavhandlinger og forskning har omfavnet medvirkning og dens rolle i alt mellom arealplanlegging til demokrati og maktfordeling. Visualiseringer har i de senere

årene høstet større interesse basert på de teknologiske nyvinningene og gjennombruddene i en rekke bransjer. Blant annet kan VR (virtual reality) eller «virtuell virkelighet» nevnes som en av de lovende teknologiene brukt blant annet i byutvikling og medvirkningssammenheng. Som et prøveprosjekt innførte Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune nylig VR-briller i forbindelse med involvering av deres brukere i større planprosjekter. På denne måten ønsket etaten å etablere nye muligheter til å kommunisere med brukeren (befolkningen) ved å gi et realistisk inntrykk av prosjekter med mulighet for brukernes interaksjon med bygningsvolum og nærliggende omgivelser i 3D (Respondent, 25.10.19).

1.7 Oppbygging av oppgaven

1. Innledning

Bakgrunn, mål, begreper, tidligere forskning, hypoteser og problemstilling for oppgaven blir presentert her.

2. Disposisjon

Viser oversikt over hvordan oppgaven er oppbygget.

3. Teori

Teoridelen vil danne det teoretiske bakteppet for oppgaven med tidligere forskning. Den anvendte teorien vil være grunnlaget for dokumentanalysen samt.

4. Metode

De utvalgte metodene for å finne data blir beskrevet i dette kapitlet. Her fremkommer hvilke fremgangsmåter som ble benyttet i tillegg til hvilke vurderinger som ble gjort underveis.

5. Empiri

Her vil caseområdet bli beskrevet, samt hvilke tilbakemeldinger jeg fikk fra de ulike respondentene som deltok under intervjurunden. Illustrasjoner og annet materiale tilknyttet caseområdet vil bli presentert og gjennomgått basert på innspillene fra intervjuene.

6. Analyse

Funnene knyttet til empirien blir diskutert og drøftet.

7. Konklusjon

Her knyttes alle funnene gjort underveis i oppgaven og viser retning for videre forskning.

8. Referanser

9. Vedlegg/Figurliste

En fullstendig oversikt over de vedlegg og figurer som har blitt benyttet i oppgaven.

2. Teori

Det finnes i dag mye teori rundt medvirkning i tilknytning til planprosesser. Men medvirkning sett i sammenheng med bruk av illustrasjoner og visuelle virkemidler finnes det lite teori på. Oppgavens tema er dermed unik i den forstand at det ikke finnes klare teorier innenfor relatert til oppgavens tematikk. På dette grunnlag må flere teorier anvendes for å oppnå ulike teoretiske innfallsvinkler for å kunne tydeliggjøre hvordan bruken av illustrasjoner i medvirkningsprosessen tilknyttet det nye Munchmuseet. De utvalgte teoriene som presenteres i dette kapittelet anses å inneha god relevans og overførbarhet til valgt problemstilling og casets kontekst. Momentene avdekket i teoridelen vil danne grunnlag for de betraktninger jeg vil omtale i diskusjonskapittelet og som følgelig vil være viktig for konklusjonene til slutt. Aktuell teori vil i hovedsak omhandle planlegging, dagens plansystem, medvirkning og bruk av illustrasjoner.

Planleggingsteori med fokus kommunikativ planlegging vil bli belyst grunnet dens relevans i tilknytning til de underliggende utfordringene relatert til medvirkning, legitimitet og involvering av sivilsamfunnet. Da Munchmuseet er regulert gjennom en detaljreguleringsplan vil det dreie seg om medvirkning på et reguleringsplannivå. Den anvendte teorien vil gjøre seg aktuell både overfor oppgavens medvirkningsperspektiv samtidig som den være overførbar til bruken av visualiseringer i plansammenheng.

Videre vil kapittelet inneholde visualiseringsteori rettet mot tidligere forskning relatert til bruken av visualiseringer i plansammenheng og hvorvidt erfaringene man tilegnet seg i studiene gjør seg aktuelle i dag. Blant annet vedrørende kommunikasjon og etiske dilemmaer som reiser seg i bruken av elementer og virkemidler for å overbevise seeren/brukeren om prosjektets "salgbarhet".

2.1 Arealplanlegging i Norge

Ordet "planlegging" kan bli definert som en aktivitet hvis mål er å knytte sammen kunnskap med handling (Friedman, 1987). Det er ofte forstått som politiske prosesser mellom ulike sett av mål og verdier (NOU 2003:14, s.60).

I norsk sammenheng er det stort sett kommunene som forvalter arealene rundt i landet, og følgelig står for mesteparten av behandlingene av de innkomne reguleringsplanene. Likevel deles arealforvaltningen opp i tre nivåer som hver utøver sin myndighet og innehar en bestemt posisjon og rolle i forvaltningssammenheng. De tre nivåene består av et statlig nivå, regionalt nivå og

kommunalt/lokalt nivå. Som det fremkommer i pbl. § 3-2 "Ansvaret for planlegging etter loven ligger til kommunestyrene, regionale planmyndigheter og Kongen". Med Kongen menes det regjeringen, som herunder er Kommunal og moderniseringsdepartementet (Holt & Winge 2017, s.49). Holt og Winge (2017) presenterer de tre nivåene med tilliggende ansvarsområder:

- Statlig nivå:** Sektoren som har et overordnet ansvar knyttet til arealdisponering.
- Regionalt nivå:** Fylkeskommunen innehar posisjon som den regionale planmyndigheten, og sitter på det overordnede forvaltningsansvaret for hvert enkelt fylke.
- Kommunalt nivå:** Sektoren har ansvaret for den særlige arealforvaltningen, og står som planmyndighet for den enkelte kommune.

2.1.1 De kommunale plannivåene

Da arealplanlegging er sammensatt av en rekke ulike planer tilpasset hvert sitt nivå vil det være naturlig å fokusere på de planene som omfattes på kommunalt nivå. Som grunnlag for planlegging på et kommunalt nivå innebærer dette en kommuneplan samt en reguleringsplan som kan inndeles i enten områderegulering eller detaljregulering.

Reguleringsplaner

En reguleringsplan vil således gjelde for et geografisk avgrenset område innenfor den aktuelle kommunen hvor planen styres "gjennom bruk av arealformål, hensynssoner og bestemmelser" (Holth & Winge, 2017, s. 103). Reguleringsplaner er rettslig bindende og vil fastsette fremtidig arealbruk. Innenfor reguleringsplaner skiller det mellom to ulike typer reguleringsplaner; områdereguleringsplan og detaljreguleringsplan. Av forarbeidene (Ot.prp. nr. 32 (2007-2008) s. 14) kommer det frem at områderegulering skal være en detaljplan for et avgrenset område, mens detaljreguleringer skal utarbeides i forbindelse med konkrete tiltak.

Områderegulering

I Pbl. § 12-2 første ledd, blir områdereguleringsplan omtalt:

Områderegulering brukes av kommunen der det er krav om slik plan i kommuneplanens arealdel, eller kommunen finner at det er behov for å gi mer detaljerte områdevisse avklaringer av arealbruken.

Denne plantypen kom inn i plan og bygningsloven som følge av et ønske om å styrke kommunenes styringsmulighet i planleggingen. Det er viktig å poengtere at det er kun kommunen selv som kan

utarbeide en områderegulering. Således kan områdereguleringen brukes som et eget planverktøy til å angi mer overordnede avklaringer og føringer før detaljregulering og utbygging skjer for innenfor det bestemte området. På denne måten vil kommunen kunne bestemme blant annet hvordan bevaring av areal, rekkefølgekrav, infrastruktur og utbyggingsavtaler skal hensyntas og følge som forutsetninger for de senere detaljreguleringene innenfor områdereguleringen (Holth og Winge 2019). Det ble utarbeidet en områdereguleringsplan for Bjørvika-området hvis hensikt var å fastsette krav for de etterfølgende detaljreguleringsplanene.

Detaljregulering

I pbl. § 12-3 slår bestemmelsen fast:

Detaljregulering brukes for å følge opp kommuneplanens arealdel og eventuelt etter krav fastsatt i en vedtatt områderegulering. Detaljregulering kan skje som utfylling eller endring av vedtatt reguleringsplan.

En detaljreguleringsplan omfatter typisk gjennomføring av bestemte utbyggingsprosjekter, for eksempel det nye Munchmuseet i Bjørvika. Denne plantypen åpner opp for at private, organisasjoner, tiltakshavere og andre myndigheter har rett til å fremme forslag til en detaljregulering. Formålene og virkemidlene er vesentlig det samme som ved en detaljregulering og en områderegulering.

2.1.2 Demokratisk deltakelse i planprosessen

Ulike former for demokratisk deltakelse kan gjennomføres i tilknytning til hver av de nevnte planene. I mandatet til planlovutvalget som skulle gi innspill for dagens plan- og bygningslov (PBL 2008), het det blant annet at "planleggingen skal være helhetlig, demokratisk og desentralisert, og sikre informasjon, innsyn og offentlighet slik at alle som blir berørt skal kunne delta i planprosessen" (NOU 2003:14, s, 356). Utvalget foreslo å presisere i pbl. § 1-4 at planleggingen skal være demokratisk og at "alle berørte interesser og myndigheter, og allmennheten, skal sikres mulighet til medvirkning og innflytelse" (NOU 2003:14 s.12). Knudtson (2015) påpeker NOU-ens konkretisering med at demokrati skal innebære innflytelse også for allmennheten. I forslaget som fulgte i odelstingsproposisjonen var verken "demokrati" eller "innflytelse" inkludert i noen bestemmelse (Lillin, 2015).

Departementets lovkommentar som ikke er en rettskilde å regne, men som fremhever praksis, inkluderer også følgende hensyn til demokratiske verdier:

"Enkelte særlige hensyn er fremhevet. Det gjelder grunnleggende prinsipper som åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning, både for private og myndigheter. Planlegging og

byggesaksbehandling skal sikre demokrati og medvirkning slik at alle som blir berørt, skal kunne delta og få mulighet til å uttale seg. Åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning i nødvendig utstrekning er ment å være vesentlige elementer både ved plan- og byggesaksbehandling etter loven. Dette er i samsvar med grunnleggende demokratiske og rettssikkerhetsmessige prinsipper” (Miljøverndepartementet 2009:6).

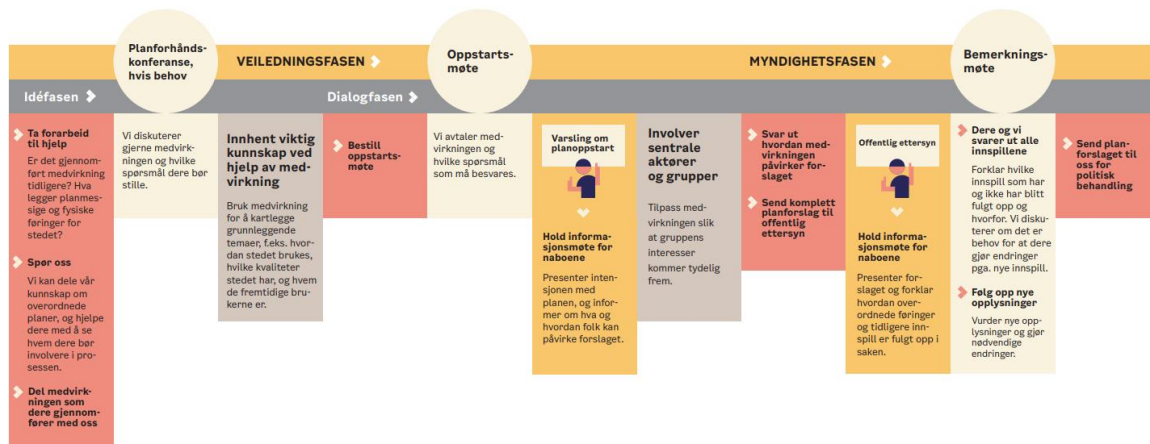
Knudtson (2015) omtaler lovkommentaren som en direkte knesetting av de demokratiske prinsipper som innebærer at “alle som blir berørt skal kunne delta å få mulighet til å uttale seg”. Dette belyser befolkningens muligheter til å uttale seg, samtidig som det deltakerdemokratiske prinsippet om innflytelse som NOU-en poengterte, er utelatt (Knudtson 2015, s.92). Sett i sammenheng med dagens planlovgiving kan Knudtsons poenger relateres til dagens medvirkningspraksis hvor “det sjelden legges til rette for medvirkning *utover* lovens minstekrav i detaljplanleggingen” (Hanssen 2015, s. 109).

2.1.3 Dagens planleggingspraksis

Sett i lys av dagens arealutvikling hersker det en avhengighet mellom myndighet (kommunen) og markedet (det private). Hvis kommunene ikke innehar de økonomiske forutsetningene for arealutvikling, fordrer dette til et forhold med de private utbyggerne behov for økonomisk lønnsomhet i deres arealutvikling. De private utbyggerne er på sin side avhengige av kommunen som besitter rollen som lokal planmyndighet til å gjennomføre sine prosjekter. Plansystemet i Norge er særlig preget av markedet siden det offentlige i liten grad er eiendomseier og innehar lav kapital (Aarsæther et al., 2015). Dette kan være en medvirkende årsak til økningen av de private planforslagene der Falleth et al. (2008) påpeker at hele 82 % av alle planforslag i 2007 var fremmet av private i Oslo kommune.

Den offentlige forvaltningen har som ansvar å forberede og presentere saker til det politiske organ for endelig behandling og iverksette det etter at politisk vedtak er fattet (Christensen et al., 2010). Som omtalt i forrige kapittel er den norske forvaltningen delt opp i tre nivåer med staten, fylkeskommunen og kommunen. Innenfor arealforvaltningen er etablert en tydelig rollefordeling mellom de ulike forvaltningsnivåene for å sikre at ulike interesser i ulike skalaer blir ivaretatt. På lokalt nivå har kommunene ansvar for den overordnede samfunnsutviklingen og arealforvaltningen i særdeleshet. Det er gjennom rollen som lokal planmyndighet at kommunen innehar en sentral posisjon innenfor arealforvaltningen (Holth & Winge, 2019). Dette gjelder i så måte for medvirkning iverksatt på kommunalt nivå, vedtatt av staten gjennom lov. Det er bestemt gjennom lovgivningen i plan- og bygningsloven at “Enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning”, jf. pbl. § 5-1, første ledd. Dette innebærer at der hvor private initierte planer blir iverksatt skal tiltakshaveren selv

sørge for at medvirkning blir lagt til rette for under planprosessen. Oslo kommune har gjennom sin veileder for forslagsstillere og fagkyndige “Medvirkning i innsendte reguleringsplaner” illustrert hvorfor og hvordan dette skal foregå:



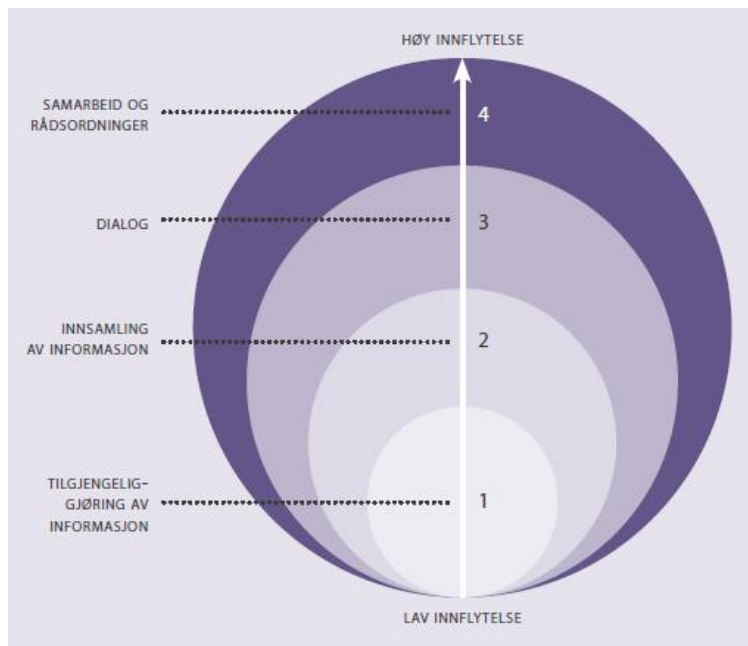
Figur 1 . Illustrasjonen forklarer hvilke tiltak Oslo kommune v/PBE forventer når private forslagsstillere vil starte en detaljregulering (rosa bokser), hva PBE kan forvente i noen saker (mørk beige bokser) for å sikre en bedre medvirkning ihht. pbl § 5.1. Gule bokser/avlange rektangler viser PBE sitt ansvar. Lyserosa bokser/sirkler viser møter mellom PBE og forslagsstillere. Og mørkegrå avlange rektangler viser planprosessen. (PBE, 15.08.2019).

2.2 Medvirkning og skiftet mot kommunikativ planlegging

Bakgrunnen for mye av medvirkningen vi ser i dagens arealplanlegging stammer fra ønsket om inkludering av befolkningen sent på 1960-tallet. Fokuset startet da Arnstein som en viktig bidragsyter og inspirasjonskilde for videre arbeid i feltet, presenterte medvirkningsstigen og dens implikasjoner mot datidens planleggingspraksis. Stigen var ment for å illustrere de ulike gradene av medvirkning, og tematiserte gjennom dette hvilke virkemidler som måtte til for å kunne oppnå reell maktforskyvning i beslutningsprosesser (Arnstein, 1969).

Nivåene i den modifiserte “medvirkningsstigen” viser ulike grader av involvering og hvilke posisjoner de berørte kan innta for å tilegne seg innflytelse. Dette betinges til hvorvidt makthaverne (saksbehandlere, beslutningstakere og eksperter) velger å åpne for å involvere de berørte og å ta hensyn til deres standpunkter. Arnstein kommenterer ikke noe om det alltid er ønskelig å forskyve makt og sette brukerne i en beslutningsposisjon. Ingen er noen gang i besittelse av en fullstendig oversikt og vil ha full kontroll over konsekvenser medført av utførte handlinger. Dermed vil tydelige rammer og et gjensidig partnerskapsforhold mellom de profesjonelle aktørene og alminnelige brukerne kunne potensielt gi et best mulig resultat (Falleth & Hanssen 2012). I en slik

partnerkapsposisjon kan målgruppen inngå i et gjensidig samspill med makthaverne, noe som muliggjør en forskyvning av maktforhold.



Figur 2 En modifisert versjon av Arnstein (1969) sin medvirkningsstige. Den minste sirkelen (1) viser tilrettelegging av informasjon, som kan tilgjengeliggjøres uten etterfølgelse av andre tilretteleggingstiltak enn offentliggjøring av planprosessen. Sirkel (2) illustrerer innhenting av informasjon, som rommer en åpen prosess og større medvirkningsmulighet ved at man kan bidra til kunnskapsinnsamling og bredere beslutningsgrunnlag. Sirkel (3) viser at en dialogbasert medvirkning der en blanding av kommunikative og engasjerende metoder er tilstede, øker muligheten for påvirkning. Den største sirkelen (4) viser situasjoner der innflytelsen er størst, - i samarbeid og nær samhandling med andre berørte. I samsvar med behovet og situasjonen i forhold til planprosessen vil det være vanlig å bevege seg mellom sirkelene (KMD 6/2014).

2.2.1 Fra instrumentell til kommunikativ planlegging

På 1980-tallet skjedde det et kommunikativt skifte hvor man gikk fra å ha en ekspertstyrt planpraksis, til en mer inkluderende holdning overfor sivilsamfunnet. Fra å være en ovenfra-og-ned prosess skulle planpraksisen istedenfor rettes mot en samarbeidende prosess basert på kommunikasjon. Dette for å kunne legge til rette for konsensusbygging som et verktøy planleggere kunne benytte for å skape et engasjerende, inkluderende og samarbeidende planmiljø for alle berørte parter (Innes 1995; Healey 1996). Bakgrunnen for kommunikativ handling var basert på det ønskede utfallet å oppnå et godt kunnskapsgrunnlag for å ta best mulige avgjørelser, avhengig av innspillene fremmet av sivilsamfunnet. Gjennom avgjørelser basert på det opparbeidede kunnskapsgrunnlaget samt gjennomføring av medvirkning sikre legitime beslutninger (Innes 1995; Healey 1996; Forester 1999). Healey (1992) poengterte hvilken betydning kollektiv handling i kommunikative planprosesser utgjorde for å kunne oppnå tillit, toleranse og respekt blant alle parter. Dermed hvis man lager systemer og regler for medvirkningsrettet deltakelse, må man ha tillit til at berørte parter deltar og følger reglene - og at det er en etablert gjensidighet blant de involverte (Healey 1992, s.237).

Dei kloke planvedtaka kjem som eit resultat av utgreiingar, kunnskapsproduksjon og dialogar. Slike dialogar blir en møtestad for politikk, profesjonell kunnskap og erfaringar Som planleggjarar, politikarar, fagadministrasjon, interesseorganisasjonar, grendelag og anna må vi alle søkje å «oppdage» eller utvikle kva vi meiner er løysing/svar/sanning. Deretter må vi

underbygge det vi kjem fram til, og sidan argumentere for synet vårt ... Vi må bygge opp «ei fungerande sanning»...». (Aarsæther og Hagen (red.), 2001).

Booher & Innes (2002, s. 227) fremviser at et bredt spekter av ulike personers livserfaringer, kunnskap, verdier, interesser og ressurser utgjør er en utfordring for å kunne etablere en kollektiv handling samt oppnå enighet. Likevel vises det til at i et sosialt miljø bestående av et mangfold som tillater innovative løsninger - i større grad vil kunne påvirke og tilpasse seg som følge av et kollektivt samspill. Det er mangfoldet med tilrettelagte rammer som videre gir et nettverk muligheten til å skape nye forhold og løsninger (Booher & Innes, 2002, s. 227).

2.2.2 Involvering i medvirkningen

"For å legge til rette for en meningsfull medvirkning kan det være nyttig å tenke gjennom hvem medvirkning er myntet på. Medvirkning skal i første rekke sikre at de som ikke gjennom makt i form av innsigelsesmyndighet eller andre ressurser kan komme til "planleggingsbordet", ha mulighet til å gi innspill og være en del av plandialogen." (KS, 2012).

I Norge er det tydelig målsatt at planleggingen skal være basert på demokratiske prinsipper. Sett fra et innbyggerperspektiv gjør dette seg til kjenne ved at enkeltindividet skal få anledning til å delta i planlegging enten direkte i planprosessen eller gjennom folkevalgte representanter. Wøhni (2007) oppsummerer dette ved at deltakelsen skal foregå direkte gjennom medvirkningsprosessene hvor man forankrer planer, skaper ideer og kunnskap til beslutnings grunnlaget. Falleth og Hanssen (2015) viser til at argumentasjonen for medvirkning i planprosesser er mange, og at man grovt kan dele dette inn i to hovedgrupper: effektivitetsargumentet og demokratiargumentet.

Effektivitetsargumentet baserer seg på at man ved gjennomføring av medvirkning vil oppnå en reduisering av konfliktnivået som i sin tur vil føre omforente løsninger. Falleth og Hanssen (2015) poengterer videre at dette kan være med på å sikre en tilpasset utvikling mot grunneierne, gi grunneiere mulighet til å peke på konsekvenser tilknyttet deres eiendom, samt å sikre kvalitet i kunnskapsgrunnlaget.

Demokratiargumentet dreier seg om å gi alle mennesker retten til å bli hørt samt at deres stemmer telles likt. Gjennom å sikre deres deltakelse vil man gi mulighet til alle blir hørt samtidig som prosjektene oppnår legitimitet gjennom offentlig debatt (Scott et al., 2007). Videre anses det som viktig at innbyggerne skal kunne delta politisk også utenom valg, dette for å styrke blant annet sosial læring, samfunnsengasjement og politiske ferdigheter (Patemann, 1970; Sager, 1991).

2.2.3 Dagens medvirkningspraksis

“Lovens formål krever aktiv medvirkning fra befolkningen i planleggingen. Dette er nødvendig for å få gode resultater av planleggingen. Bare ved en mest mulig fullstendig informasjon om behov, oppgaver, verdier og interesser på eller i et planområde, kan samfunnet løse sine mange oppgaver og utnytte sine ressurser på en måte som både er rettferdig for den enkelte og samfunnsøkonomisk effektiv” (NOU 2003:14 s.251).

Plan- og bygningsloven slår fast at enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning. Kommunen som lokal planmyndighet skal videre påse at dette er oppfylt i planprosesser som utføres av andre offentlig organer, jf. pbl. § 5-1.

“Lovens formål krever aktiv medvirkning fra befolkningen i planleggingen. Dette er nødvendig for å få gode resultater av planleggingen. Bare ved en mest mulig fullstendig informasjon om behov, oppgaver, verdier og interesser på eller i et planområde, kan samfunnet løse sine mange oppgaver og utnytte sine ressurser på en måte som både er rettferdig for den enkelte og samfunnsøkonomisk effektiv” (NOU 2003:14 s.251).

I det norske plansystemet gjør de vanligste formene seg til kjenne kun via skriftlige innsendte innspill til planinitiativ og høringer. Denne praksisen har lenge høstet kritikk grunnet dens manglende egnethet til å belyse og løfte frem fellesskapets interesser.

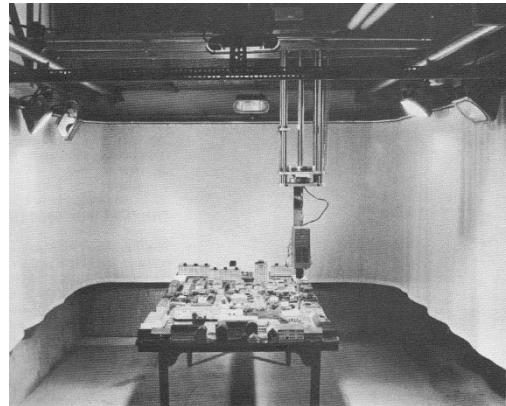
Studier foretatt av Falleth og Hanssen (2012) og andre gir en indikasjon på at medvirkning ikke blir utført i reguleringsplanpraksisen i Norge utover det som er satt som minstekravet i loven. Av de 100 tilfeldige undersøkte reguleringsplanene, var det kun igangsatt medvirkningstiltak i fem av planene, primært gjennom folkemøter. Fiskaa (2005) konkluderer i likhet med nevnte studie at medvirkning utover minstekravet i reguleringsplanlegging ikke er vanlig. Likevel kan dette forekomme oftere i særlige større reguleringsplaner (Wøhni, 2007). Initiativet kom fra både private aktører, kommunen og lokalsamfunnsaktørene gjennom enten åpne høringsmøter, åpne kontordager eller medvirkningsverksted. Initiativene medvirket til et større engasjement og løftet frem synspunkter fra de berørte (Wøhni, 2007). Dette inntrykket blir videre styrket i Falleth og Hanssen (2012) sine undersøkelser hvor det poengteres at over halvparten av de lokale organisasjonene deltok på folkemøter ved én eller flere anledninger. Dette kan tolkes i den retning at organisasjoner lar seg engasjere gjennom deltakelse på slike folkemøter så frem disse arrangeres.

Et annet aspekt som det er viktig å anerkjenne er at medvirkning aldri vil kunne gi et fullt og helt representativt bilde av befolkningens oppfatninger. Flere empiriske studier viser til tendenser ved at det primært er ressurssterke innbyggere (med erfaring) som engasjerer seg i byplanleggingen, dette såfremt kommunen ikke bevisst forsøker å fange opp andre grupper også (Agger 2005, Agger og Larsen 2009, Klausen et al., 2013). Da høringskanalen er åpen for alle, er det dermed viktig med spissede medvirkningstiltak rettet mot ulike målgrupper. Det er viktig at kommunene forstår og er bevisst på at kun gitte segmenter av befolkningen føler seg komfortable i folkemøter, noe som videre kan medføre en utskillelse av synspunkter i plandebatten. Om kommunen ønsker å fange opp synspunktene fra de andre målgruppene er det viktig å gå aktivt ut å legge til rette for dette, eksempelvis gjennom trygge miljøer tilrettelagt for meningsdeling. Studier gjort av Hanssen et al. (2015) tyder på at det er vanskelig for befolkningen å orientere seg i hva som finnes av medvirkningsmuligheter, i hva som står på spill i planprosessen, og når de må engasjere seg.

Ifølge Falleth et al. (2008) svarte kun 30% av utbyggere at medvirkning var viktig i planprosesser for å få et hensiktsmessig og godt resultat. Dette i sterk kontrast mot kommunale planleggere og politikere utgjørende 80 % som sa det samme. Sett i politikernes ståsted har det de siste årene foregått en endring i politikerrollen. Sett i lys av reformer basert på New Public Management i flere norske kommuner har politikerens rolle blitt omdefinert til å gå fra å være definerte oppgaveløsere til å kun håndtere å sette strategiske mål. Sett i sammenheng med saksbehandlingsarbeid vil ikke dette utgjøre en særlig forskjell, men vil isteden påføre demokratiske utfordringer i byutviklingsprosesser preget av interessemotsetninger. Dette vil i sin tur medføre et rollebytte hvor markedsaktørene i større grad får en tydeligere definisjonsmakt. Basert på at politikerne står som øverste vedtaksmyndighet i plansaker, kan det gjerne legges ned mye ressurser og prestisje for å kunne oppnå ønsket byutvikling. Når man senere skulle møte på potensielle motstillinger og interessekonflikter er det krevende å skulle investere mye tid og ressursbruk i aktuelle forhandlinger. En større andel av politikerne på sin side føler seg bundet av det resultatet man oppnår på bakgrunn av nevnte forhandlinger. Dermed er det desto viktigere, sett i et demokratisk perspektiv, at man sørger for å innlemme alle parter tidlig i planprosessen som ønsker dette for å være med å påvirke planen (Falleth og Hanssen, 2015).

2.3 Visualiseringer i planleggingen

Mennesket opplever gjennom fem sanser: smak, hørsel, lukt, følelse og syn. Av disse er syn den mest dominerende sansen og Bruce et al. (2003) anslår at rundt 80 % av inntrykkene kommer fra synet. Lange & Bishop (2005) konkluderer med at det er en sterk relasjon mellom det å se noe og å forstå det. Visualiseringer har således et stort potensial når man ønsker å drive formidling av informasjon. Visuelle framstillingsmåter kan slik sett ansees for å være et godt virkemiddel for å oppnå klar og tydelig kommunikasjon mot aktuelle brukere. Visualisering kan ifølge Sheppard (2005) ansees for å være et universelt språk som er felles på tvers av hvilken yrkesbakgrunn brukeren skulle ha, men også mellom publikum og profesjonelle aktører.



Figur 3 viser bruk av miniatyrlinse og kamera montert i taket. I dette tilfellet for å utforske fysiske bymodeller.

I et historisk perspektiv har visualiseringer i ulike sammenhenger blitt ofte benyttet for å både fremstille og kommunisere informasjon. Bruken av visualisering som et planleggingsverktøy ble først bekreftet i Egypt og Kina ved blant annet oppdagelsen av fysiske modeller og skisser fra tidligere kinesiske gravkamre (Zube et al. 1987). På slutten av 1700-tallet ble bruken av panorama patentert. Denne teknikken gjorde det mulig å vise landskap på en mer troverdig og realistisk måte enn tidligere, gjerne for å vise historiske hendelser og slag (Bishop & Lange 2005). Fra 1850-tallet fikk fotografiet en sentral posisjon hvor man for første gang kunne ta realistiske bilder av omverdenen. Dette ledet i senere tid til utviklingen av film. I nyere tid ble det gjort fremskritt på 1970-tallet da US Forest Service, som en sterk pådriver i utviklingen av nye metoder for å vurdere og presentere landskap rettet sitt engasjement mot visualisering innenfor planlegging. Dette skapte grobunn for senere artikler som omtalte datagenererte 3D-visualiseringer. Riktignok ble visualisering av prosjekter hovedsakelig utført gjennom bruk av malerier, illustrasjoner, miniatyrmodeller og fotomontasjer (Sheppard 1989). Det ble i Universitetet i Lund og Berkeley eksperimentert med miniatyrlinser og kamera som hang fra taket for å utforske fysiske modeller på en ny og mer dynamisk måte (Lange 2011).

Senere gjennom 1990-tallet gjorde datamaskinene med egne programvare det mulig å fremstille digitale fotomontasjer der man enkelt også kunne redigere bildene. Dette ble fort tatt opp av arkitektbransjen så vel som av både utdannings- og forskningsinstitusjoner. Og etter årtusenskiiftet i 2000 i takt med stadig kraftigere datamaskiner og optimalisert programvare gjorde man det mulig for

planleggere å benytte digital 3D-modellering i sitt arbeid som tidligere var forbeholdt en mindre gruppe eksperter (Sheppard 2001).

Gjennom de siste årene har det skjedd store teknologiske nyvinninger. Eksempelvis har bymodeller blitt stadig mer populært ved at man benytter en tredimensjonal representasjon til å vise fysiske eksempler på større geografiske områder eller t.o.m. en hel by. Egne programvarer hvis mål er å lage renderinger har på kort tid blitt en utbredt bransjestandard hvor arkitektkontorer finpusser/foredler de digitale 3D-modellene til å se så realistiske og virkelighetsnære ut som mulig. Dette utelukkende for å vise til prosjektets potensial ved å benytte seg av positive virkemidler eksempelvis med hyppig bruk av grøntarealer og luftige byrom med smilende mennesker. Dette må likevel håndteres med omhu da det er klare forskjeller mellom elementer som gjør seg til syne i visualiseringene vs. den faktiske realiteten. Under vises et eksempel på en visualisering utarbeidet i forbindelse med planprosessen tilhørende den første reguleringsplanen tilknyttet det nye Munchmuseet. Lambda er i denne sammenheng konstruert som en egen 3D-modell representert i denne visualiseringen.



Figur 4. En visualisering av Munchmuseet sett fra Operagata i Bjørvika. Kilde: MIR

Hvilke målgrupper visualiserer man for?

Kommunikativ planlegging fastslår at tilstrekkelig involvering og god kommunikasjon mellom de involverte partene er nødvendige forutsetninger for at et prosjekt skal kunne bli mer vellykket. En utfordring som alltid vil være til stede ved håndtering og formidling av informasjon er hvorvidt man klarer å oppnå en effektiv og forståelig kommunikasjon med de involverte. Basert på personenes ulike bakgrunner, forståelser og oppfatninger av hvordan informasjon skal tolkes og forstås, vil det være aktuelt å gjøre kontinuerlige vurderinger vedrørende hvem som skal motta visualiseringen og i hvilken setting den skal benyttes i. Sardon (1986) legger frem eksempler på visualiseringens typiske bruksområder:

- *Et designverktøy i utviklingen av et prosjekt.*
- *Et analyseverktøy for de som vurderer prosjektet. For eksempel myndighetene og innleide konsulenter.*
- *Et presentasjonsverktøy for publikum eller berørte parter.*
- *Et verktøy til å fremkalle en respons om et prosjekt fra befolkningen, en nøkkelperson eller andre grupper.*
- *Som dokumentasjon og bevis for eksempel i konsekvensutredninger eller rapporter.*

Det er likevel viktig å merke seg at visualiseringer alene ikke vil være nok til å kunne belyse en sak fullstendig. Vanligvis vil man ved presentasjoner av prosjekter også gi en forklaring skriftlig eller muntlig samtidig. Informasjonen som blir presentert sammen med visualiseringen vil ha stor innvirkning for hvordan prosjektet oppfattes og forstås og kan kan være med på å informere eller forvirre publikum (Lange 2005).

Røe (2015) poengterer at arkitekturen innehar en viktig rolle i presentasjonen av den kompakte og bærekraftige byen. Ved siden av å legge viktige premisser for bygningers arealbruk og funksjonalitet, fremheves arkitekturen som bygningenes og byutviklingsprosjektenes "ansikt utad", samtidig som framstillinger av det sosiale livet figurerer i den arkitektoniske utformingen (Røe, 2015, s. 52). Dette sammenfaller med de virkemidler man ser blant de utarbeidede illustrasjonene som benyttes i dagens planarbeid.

2.3.1 Etikk og visualiseringer

Foreslått etisk kodeks for landskapsvisualisering (Sheppard, 2005)

Hensikten med landskapsvisualiseringer

Profesjonelle presentatører av realistiske landskapsvisualiseringer er ansvarlige for å gi en full forståelse av de foreslåtte landskapsendringene ved å gi en ærlig og nøytral visuell fremstilling av det forventede landskapet. Ved å søke å unngå skjevhet i svarene (sammenlignet med svar på selve prosjektet); og demonstrere legitimiteten til visualiseringsprosessen.

Generelle prinsipper presentatører av landskapsvisualiseringer skal følge etter gjeldende prinsipper:

Nøyaktighet:

Realistiske visualiseringer bør simulere det faktiske eller forventede utseende til landskapet så nært som mulig (i det minste for de aspektene av landskapet som blir vurdert); visualiseringer skal være sannferdig med dataene som er tilgjengelige.

Representativitet:

Visualiseringer skal representere det typiske eller viktige området i form av utsikt, forhold og tidsrammer i landskapet som vil bli opplevd med det faktiske prosjektet, og gi seerne en rekke visningsforhold (inkludert en visualisering av typiske «worst case» forhold som et minimumskrav).

Visuell klarhet:

Detaljene, komponentene og det generelle innholdet i visualiseringen skal kommuniseres tydelig.

Interesse:

Visualiseringen skal engasjere og holde interessen til publikum, uten å søke å underholde eller «blende» publikum.

legitimitet:

Visualiseringen skal kunne forsvares ved å følge en konsistent og dokumentert prosedyre, ved å gjøre simuleringsprosessen og forutsetningene gjennomsiktige for seeren, ved tydelig å beskrive det forventede nivået av nøyaktighet og usikkerhet, og ved å unngå åpenbare feil og mangler i bildene.

Tilgang til visuell informasjon:

Visualiseringer (og assosiert informasjon) som er i samsvar med de overnevnte prinsippene, bør følges lett tilgjengelig for publikum via en rekke formater og kommunikasjonskanaler.

Kode for etisk oppførsel

Bruken av landskapsvisualiseringer bør være tilpasset utviklingsstadiet av prosjektet som blir tatt i betraktning for landskapet som blir vist til typene av beslutninger bestående av validitet, pålitelighet og etikk i visualiseringer. Presentatøren av landskapsvisualisering bør:

- Demonstrere et tilstrekkelig nivå av kvalifikasjoner og erfaring.
- Bruke visualiseringsverktøy og media (mer enn ett hvis mulig) som er passende for sin hensikt.
- Velge hensiktsmessig(e) nivå(er) av realisme.
- Identifisere, samle og dokumentere støttende visuelle data tilgjengelig for eller brukt i visualiseringsprosessen; gjennomfør en visuell analyse på stedet for å avgjøre viktige problemer og synspunkter.
- Søke fellesskapsinnspill om synspunkter og landskapsspørsmål som skal tas opp i visualiseringene.
- Gi seeren et rimelig utvalg av synspunkter, synsretninger, synsvinkler, visningsforhold og tidsrammer som passer til det området som blir visualisert.
- Estimere og avsløre forventet grad av feil og usikkerhet, som indikerer områder og mulige visuelle konsekvenser av disse usikkerhetene.
- Bruke mer enn én passende presentasjonsform samt tilgangsmuligheter for det berørte publikum.
- Presentere viktig ikke-visuell informasjon samtidig som den visuelle presentasjonen, ved bruk av en nøytral presentasjon.
- Unngå bruk eller visninger av «salgsteknikker» eller spesialeffekter. Unngå å søke en spesiell respons fra publikum.
- Gi informasjon som beskriver hvordan visualiseringsprosessen ble gjennomført og viktige forutsetninger/beslutninger som ble tatt underveis.
- Registrere responsen på visualiseringene som tilbakemelding for fremtidig innsats.
- Gjennomføre og dokumentere evalueringer etter konstruksjon for å vurdere nøyaktigheten av visualiseringer.

3. Metode

Når man skal velge metode må man vurdere hvem og hva som skal undersøkes, hvordan undersøkelsen skal gjennomføres for å samle inn data og hvordan man skal gå frem for å besvare oppgavens problemstilling (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2016).

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodiske valgene jeg har tatt og hvordan dette har påvirket resten av arbeidet tilknyttet denne oppgaven. Først vil metodevalg bli forklart før jeg redegjør for dokumentanalysen og semistrukturert-intervju som innsamlingsmetode for datamateriale. Videre vil valget av caseområdet og respondenter bli redegjort før oppgavens pålitelighet, troverdighet og faktorer tilknyttet etikk blir presentert til slutt.

3.1 Metodevalg

Metodegrunnlaget vil avgjøre hvordan en undersøkelse skal foregå. Denne oppgaven vil basere seg på en kvalitativ metode. Bruk av kvalitativ metode i en undersøkelse vil innebære menneskelige fenomener som inkluderer erfaringer, oppfatninger og meninger som verken kan tallfestes eller måles. Motsatt vil man ved kvantitativ metode benytte seg av tallfestede materiale som benyttes for å forstå sammenhenger og tendenser som følgelig vil gi en mer generaliserende konklusjon (Johannessen et. al. 2016, s.95). En av fordelene ved kvalitativ metode er at aktuelle respondenter i større grad gjennomfører undersøkelsen da det er større takhøyde for å trekke seg fra eksempelvis et intervju enn ved en spørreundersøkelse - hvor man gjerne er anonym og dermed ikke føler samme forpliktelse. Videre vil man gjennom en kvalitativ metode sitte igjen med et innsamlet datamateriale som er mer personlig og som innehar i større grad individuelle karaktertrekk. Dette medfører riktignok at analyseringen og bearbeidelsen av materialet blir mer ressurskrevende.

Sett i lys av oppgavens problemstilling ville en kvalitativ metode være mest hensiktsmessig for å besvare de reiste spørsmålene. Oppgaven vil innebære å studere et spesifikt caseområde med tilhørende vinklinger fra ulike parter som var deltakende underveis i planprosessen. Gjennomføringen av den kvalitative undersøkelsen ble avgrenset til å omhandle dokumentanalyse og intervju for å kunne besvare valgt problemstilling.

3.1.1 Dokumentanalyse

Dokumentanalysen vil hovedsakelig bli benyttet for å belyse de teoretiske aspektene som denne oppgavens problemstillinger reiser. Dette for å kunne skape et mer nyansert og helhetlig bilde av de aktuelle temaene som denne oppgaven prøver å besvare.

I en dokumentanalyse vil man hovedsakelig gå igjennom flere dokumenter for å finne svar på gitte fenomener man ønsker å undersøke. Denne metoden for innsamling av materiale gjennom ulike kilder. Dokumentene som inngår i dokumentanalysen kan både analyseres kvalitativt og kvantitativt. Mens en kvantitativ analyse av dokumentene først og fremst tar sikte på å telle en bestemt egenskap ved dokumentutvalget, for eksempel hvor ofte dokumentet benyttes i avisoppslag, mens en kvalitativ analyse går ut på å tolke selve meningsinnholdet i dokumentene (estudie.no). Grønmo (2004) skriver følgende:

“Kvalitativ innholdsanalyse bygger på systematisk gjennomgang av dokumenter med sikte på kategorisering av innholdet og registrering av data som er relevante for problemstillingen på det aktuelle studiet” (Grønmo, 2004, s. 187).

Ved gjennomføring av en dokumentanalyse kan man gjerne inndele den inn i 2 faser; innsamling og behandling. Først gjør man en innsamling av aktuelle dokumenter som er av interesse for oppgaven. Så gjennomgår man en behandling ved tolkning av sekundærdataene. Med sekundærdata menes informasjon eller data som er samlet inn av andre og som regel er knyttet til et annet formål. Begrunnelsen for innsamling av sekundærdata er fordi man ønsker å bruke informasjonen til å blant annet:

- Få oversikt over et bestemt tema med tilhørende problem- eller beslutningsområde.
- Identifisere dagens tilgjengelige informasjon om temaet og potensielle muligheter for ytterligere forskning innenfor feltet/temaet.
- Vurdere temaets utbredelse og utvikling.
- Skaffe en kontekst for de primærdataene man ønsker å samle inn.
- Skaffe ideer til datainnsamling, analyser og valg av utvalgsanalyser for videre kartlegging av informasjon som allerede er samlet inn og som er relevant for problemstillingen.

(Hentet fra studie.no. Kilde <https://estudie.no/hva-er-en-skrivebordundersokelse/>)

Relevans og etterarbeid

Når man først har samlet inn dokumentene er det viktig at disse er representative for

problemstillingen man valgte i forkant. Dette siden resultatene man ender opp med vil gjenspeile de utvalgte dokumentenes innhold og således være førende for utfallet av analysen.

Videre når alle dokumenter av interesse er innsamlet vil arbeidet med analysing av innholdet begynne for å belyse problemstillingen. Dette gjøres vanligvis ved å først beskrive materialets innhold hvor man får en oversikt over den innsamlede informasjonen. Siden skal den innhentede informasjonen systematiseres ved at de mest interessante og aktuelle fenomenene blir fremhevet før man til slutt tolker dem opp mot problemstillingen. Først da kan man tyde hvilke potensielle svar de utvalgte dokumentene gir vedrørende problemstillingen

Kildekritikk og vurderingskriterier

Viktige momenter å huske på ved gjennomføring og analysing av en dokumentanalyse er å kunne avgjøre hvorvidt det innsamlede materiale er troverdig, pålitelig og representativt for det man ønsker å undersøke. Det er viktig å inneha et bevisst forhold til informasjonen og stille seg følgende spørsmål for å avgjøre om de innsamlede dokumentene kan anvendes i oppgaven eller ikke:

- Hvem er informasjonskilde som har produsert dokumentet?
- Hvem er dokumentet skrevet for?
- Hvor gammelt er dokumentet
- Hva var formålet?
- Hvilke metoder lå til grunn for å produsere dokumentet?
- Hvordan er resultatene fremkommet?
- Hvor upartisk er kilden?
- Hvor representativt er dokumentet?

(<https://estudie.no/dokumentanalyse/>, 23.10.19)

4.1.2 Semistrukturert-intervju

Ved kvalitative forskningsopplegg vil man til å begynne med å legge opp til forarbeid noe annerledes enn ved kvantitative metoder. Med kvalitative metoder kan man ikke i like stor grad operasjonalisere problemstillingen ved eksempelvis spørreskjemaundersøkelser og forskeren må heller sette seg godt inn i temaet som skal undersøkes. Dette for å kunne utarbeide gode spørsmål som stilles underveis i intervjuet. Det som kjennetegner et semistrukturert intervju er "en overordnet intervjuguide" (Johannessen, Christoffersen & Tuft, 2011, s. 145). En intervjuguide er et nyttig hjelpemiddel som forskeren vil kunne støtte seg på under innsamlingen av datamateriale under det aktuelle intervjuet. Hvilken informasjon man ønsker å samle inn vil være kritisk for å kunne besvare spørsmålene som

problemstillingen reiser. Det er derfor viktig at det finnes en tydelig rød tråd som forbinder spørsmålene stilt underveis i intervjuet med problemstillingen. Ellers vil man kunne bli sittende igjen med informasjon/et datamateriale som ikke nødvendigvis vil komme oppgaven til gode.

Forarbeid

I forbindelse med gjennomføring av semistrukturerte intervjuer bør man i forkant ha satt seg godt inn i temaet man ønsker å undersøke. Grunnen til dette er fordi man i motsetning til kvantitativ metode med eksempelvis et spørreskjema som muliggjør det å operasjonalisere problemstillingen, vil man med et semistrukturert intervju innhente informasjon løpende underveis. Dermed må man i større grad tilpasse seg respondenten mens intervjuet foregår og samtidig være forberedt på fokuset på problemstillingen kan svinge og variere. Intervjuguide vil således fungere som et nyttig hjelpemiddel for å beholde fokus på de aktuelle spørsmålene og temaene som problemstillingen reiser.

(Holbergprisen.no)

Gjennomføring

En av de vanligste formene for intervju kalles semistrukturerte intervjuer. Her vil forskeren bruke intervjuguiden til å kunne rettlede og styre respondentens svar under intervjuet mot de temaer som er aktuelle å få besvart. Det er en rekke momenter som det vil være viktig å ta hensyn til når man skal utføre semistrukturerte-intervjuer:

- Gjøre gode forberedelser ved å være belest på temaene som det skal spørres om.
- Sjekke at verktøyene slik som båndopptaker, telefon og pc fungerer (husk batteri).
- Ha utarbeidet en god intervjuguide som kan benyttes som hjelpemiddel for å fremholde fokus på temaene tilknyttet problemstillingen.
- Gjør notater og lydopptak underveis for å gjennomgå og analysere i etterkant. Viktig at notatene tar for seg hovedpunktene som senere kan verifiseres av respondent og gjøre det lettere for meg å gå igjennom materialet i ettertid.
- Gjør avslutningsvis avklaringer og eventuelle rettelsler på det innsamlede materiale slik at de fult ut representerer respondentenes synspunkter og ståsted. Husk i tillegg å skrive et grundigere referat rett etter intervjuet for å få med viktige momenter samt gjennomføring forbedringspunkter til neste gang.

I denne studien gikk gjennomføringen av intervjuene som planlagt. Av de intervjuede var en av respondentene tilknyttet arbeid ved PBE. To av de andre respondentene hadde jobbet ved PBE tidligere men hadde nå gått over til privat sektor, hvorav en av dem representerte aktørene i utviklingen av Bjørvika som privat utbygger. Siste respondent som deltok på intervju var en innbygger.

Tiden som ble brukt for gjennomføring av selve intervjuet anser jeg som tilfredsstillende. Av den først oppsatte tiden for intervju på mellom 30 og 60 minutter ble alle intervju utført over den oppsatte tiden. Henholdsvis hadde intervjuene en varighet hvor den korteste påløp seg på 1 time og 5 minutter mens den lengste endte på 1 time og 50 minutter. Dette ansees som positivt da respondentene selv foreslo å øke intervjutiden, noe som medførte en roligere gjennomføring av intervjuene med nok tid til å gå igjennom samtlige spørsmål samtidig som det var tid til gode for en oppsummering til slutt.

Bruk av lydopptak

I den grad respondenten har avgitt samtykke til det vil det primært brukes lydopptak underveis under intervjuet. Dette for å sikre at all informasjon som blir sagt underveis kan bli gjennomgått i ettertid og tolkes i større grad enn under selve intervjuet. Slik vil man unngå at man glemmer viktig informasjon som ellers ville gått tapt foruten et lydopptak. Dette vil også forenkle analysearbeidet i den grad at man kan gjennomgå materiale på nytt i ettertid og gjøre avklaringer vedrørende informasjon hvor det hersker usikkerhet fra forskerens side.

Basert på om man får samtykke til bruk av lydopptak eller ikke, vil det gjøres notater underveis for å trekke ut nøkkelpunkter av særlig viktighet. Dermed får man en overordnet oversikt over de viktigste momentene som kom frem under intervjuet. Med de skrevne notatene vil man videre kunne benytte disse for en eventuell oppklaring med respondent om hvorvidt de er enige med den informasjonen som er avgitt samt at man som tidligere nevnt unngår misforståelser eller liknende fra forskerens side.

Struktur

Strukturen ved gjennomføringen av intervjuet vil inneha en intro- hoved- og avslutningsdel. Under introdelen vil det kun bli stilt enkle spørsmål som det vil være lett å svare på. Dette for å gjøre respondenten avslappet og trygg i intervjusituasjonen. I selve hoveddelen vil det stilles aktuelle spørsmål knyttet til oppgavens problemstilling. Intervjuguiden vil komme til anvendelse i den grad det er nødvendig for å opprette fokus mot temaet, sett at intervjuet underveis skulle bli avledet mot andre temaer som ikke er relevant for oppgaven. I intervjuets avslutningsdel vil man avrunde med å stille respondenten spørsmål om gjennomføringen av intervjuet. Er det eventuelle misforståelser som har oppstått underveis eller er det oppklaringen som bør gjøres tilknyttet datamaterialet? På denne måten vil man sikre at datamaterialet er i overensstemmelse med respondentens syn/oppfatning og at man ikke vil ta med seg mulige feilkilder (misforståelser) videre i bearbeidelsen av datamaterialet.

For å kunne sikre at hvert avholdte intervju har omtrentlig samme oppbygning med form og gjennomføring som det forrige, skrives det ned referat med erfaringer og refleksjoner som vil benyttes til neste intervju. Slik vil man ta med seg forbedringspunkter som man kan benyttes seg av ved neste

gang, samtidig som at gjennomføringen med hvert enkelt intervju ikke blir for ulikt hverandre og at man dermed sikrer en gjennomgående struktur som benyttes under hele intervjuperioden. Dette vil videre sikre et mer kontinuerlig datamateriale som ikke vil fravike hverandre og fremstå som ulikt. Den samme intervjuguiden vil også bli benyttet for å sikre struktur ved gjennomføringen av intervjuene.

Bearbeiding og analysering

Ved bruk av blant annet semistrukturert intervju som metode for informasjonsinnhenting vil man ende med et datamateriale som må bearbeides i etterkant. I oppgavens empiridel vil man gjengi informasjonen i tillegg til eventuelle funn man har gjort underveis ved gjennomgangen av materialet. Her vil man avdekke momenter av særlig interesse tilknyttet oppgavens problemstilling som man vil forfølge videre i analysedelen. Her vil arbeidet bestå av å trekke ut essensen/hovedfunnene av datamaterialet for så å bearbeide dette ved å tolke hovedfunnene og trekke slutninger på grunnlag av dette. Dette vil naturlig nok være min egne subjektive oppfatning og forståelse som danner grunnlag for de presenterte funnene.

Fordeler og ulemper med semistrukturert-intervju

Det finnes flere fordeler og ulemper ved intervju som kvalitativ metode.

- Det kan være vanskelig å klassifisere den tilegnede informasjonen som man har samlet inn i tillegg til at det er tid- og ressurskrevende.
- Resultatene fra datamaterialet er på ingen måte direkte representativt for ansamlingen/gruppen man ønsker å studere, men fungerer kun som et utvalg av personer som bidrar med subjektive meninger/oppfatninger/erfaringer/ol.
- Det er med semistrukturerte intervjuer en stor fordel at respondentene ikke tvinges til å tenke på en bestemt måte, men heller at de står fritt til å svare på de temaene som blir presentert.
- Med kvalitativ metode vil man i større grad får en mer omfattende forståelse av problemet/fenomenet man studerer. Dette kan med fordel benyttes for å nyansere og fortolke funnene i datamaterialet enn hva man ville oppnådd gjennom en kvantitativ metode gjennom for eksempel et spørreskjema.

(<https://estudie.no/kvalitative-metoder/>).

For å kunne belyse forskningsspørsmålet på bakgrunn av det valgte caseområdet ville intervju av nøkkelpersoner fra de ulike aktørene (forslagsstiller) som sto for gjennomføring av medvirkningsprosessen være viktig. Videre vil det være nødvendig å gjennomføre intervju med kommunen som lokal planmyndighet, samt sivilsamfunnet med representanter fra befolkningen og

ulike organisasjoner. Dermed får man dekket alle de involverte gruppene som har bidratt i ulike sammenhenger til det aktuelle prosjektet/caseområdet.

Ved et intervju har man anledning til å studere kompliserte og mer dyptgående fenomener som ellers ikke ville kommet frem ved en kvantitativ metode. Ved å bruke kvalitative metoder vil man ha tilgang på personer med førstehåndsinformasjon om de fenomenene som vil være av interesse å studere.

Da medvirkningsprosessen for Munchmuseet er gjennomført vil observering av fenomenet selv være umulig, samt at det vanskelig vil la seg kartlegge og måle ved hjelp av kvantitative metoder. Derfor vil et intervju med tidligere parter i medvirkningsprosessen være det beste alternativ for å belyse de fenomener og momenter som vil være viktige å vite om og forstå for å kunne svare på oppgavens problemstilling - samt å få tilstrekkelige data som vil kunne benyttes i oppgavens empiridel.

Fordel med kvalitativ metode (semistrukturert-intervju) er at man ikke blir bundet til å svare på en spesiell måte eller må inneha et spesielt tankesett, men heller kan ha muligheten til å svare friere. Ulempene med semistrukturert-intervju er at det kan ta lang tid å klassifisere informasjonen. Videre kan ikke informasjonen som blir innhentet være representativt for en hel gruppe mennesker, men kun være begrenset til den enkelte persons subjektive meninger.

Transkribering av datamaterialet

Det ble gjort lydopptak underveis i intervjuene med respondentene. Dette vil gjøre det mulig å analysere datamaterialet i etterkant så vel som å få med alle aktuelle opplysninger som kom frem under intervjuet.

*Lydopptakene ble transkribert innenfor et par dager. Grunnen til dette var for å sikre at aktuell informasjon ble godt ivaretatt og eventuelt supplert med egne notater gjort underveis for oppsummering av intervjuet mens jeg fremdeles hadde det godt i minne. Alle respondenter er anonymisert og det vil ved publisering av oppgaven ikke bli benyttet navn eller annen informasjon som vil gjøre respondenten til kjenne på noen som helst måte. Der respondenten innehadde dialekt ble dette oversatt til bokmål under transkripsjonen. Det ble gjort notater underveis over hovedpunkter som jeg anså som mest viktige under intervjuet, disse hovedpunktene ble videre nummeret med klokkeslett slik at informasjonen lett kunne finnes i datamaterialet i etterkant.

3.2 Valg av caseområde

Munchmuseet var tidlig et åpenbart valg for denne studien på bakgrunn av de avgrensningene som problemstillingen satt, dette til tross for planprosessens kompleksitet. Ved valg av aktuelt prosjekt var

kriteriene at prosjektet skulle være i byggefase for å få en fullstendig oversikt over samtlige plan- og medvirkningsprosesser som hadde foregått i forkant. Videre vil jeg undersøke hvordan bruken av illustrasjoner av prosjektet påvirker partenes/respondentenes oppfatning av prosjektet. Målet med dette vil være å oppnå en større forståelse for om hvorvidt dagens medvirkningspraksis er god nok og om bruken av illustrasjonene tilknyttet aktuelt caseområde virker oppklarende eller villedende.

Munchmuseet er utarbeidet gjennom to detaljreguleringer. Første detaljregulering med HAV Eiendom som forslagsstiller bidro til utforming og plassering av bygget, men støttet siden på politisk uenighet. Dette medførte at den aktuelle delen av reguleringsplanen som omfavnet Munch-museet ble lagt på is og atskilt fra resten av detaljreguleringen. I 2013 ble arbeidet med Munchmuseet gjenopptatt med sin helt egne detaljregulering. Denne gangen vedtatt i 2014 med Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune som prosjektets forslagsstiller. Allerede i første detaljregulering ble det bestemt etter innspill fra politisk hold at en fullstendig glassfasade ville være uønsket grunnet blant annet solrefleksjon. Dette medførte et valg av aluminiums-perforerte plater som i dag kan sees på byggets fasade. På grunnlag av denne politiske beslutningen fikk fasaden stor oppmerksomhet i norske medier hvor sterke meninger ble fremmet både av befolkningen så vel som fra fagpersoner.

Sett i lys av problemstillingen anså jeg det som meget interessant og relevant at prosjektet hadde fått en så bred medieomtale i tillegg til et stort engasjement fra befolkningen. Dette medførte at det skulle bli lettere å samle inn relevant materiale til denne studien underveis. Siden det kun ble utvalgt et studieobjekt (Munchmuseet) kan det ikke trekkes noen entydige konklusjoner vedrørende hvordan visualiseringene formidler informasjon sett i lys mot andre potensielle studieobjekter. Det valgte studieobjektet har likevel vært tilfredsstillende for å oppnå resultater i tråd med problemstillingen og som videre vil kunne være overførbare til andre prosjekter.

3.3 Valg av respondenter

I tilknytning til intervjuene som skulle gjennomføres var det viktig å sikre en god representativitet fra alle de aktuelle parter som deltar i planprosessen i tilknytning til oppføringen av Munchmuseet. Utvalget av respondenter vil bestå av 3 ulike grupper, essensielle for at en detaljregulering skal kunne realiseres.

1. Sivilsamfunnet (befolkning, organisasjoner, velforeninger, ol.).
2. Kommunen (Plan- og bygningsetaten)
3. Forslagsstiller/utbygger.

Da oppgaven søker etter å belyse hvordan dagens medvirkningspraksis foregår sett i sammenheng med valgt caseområde vil sivilsamfunnet være en sentral part. Videre har man kommunen som er den lokale planmyndighet med ansvar for oppfølging og kvalitetssikring av både planprosessen så vel som opplegg for medvirkning i tilknytning til planen. Til slutt har vi forslagsstiller/utbygger som gjerne er grunneier og/eller har ansvar for utviklingen av aktuell eiendom.

Det vil være formålmessig og finne de representantene som best har innsikt over prosjektet fra hver part. Dette skal etter beste evne gjøres, men det sikrer ikke fullt ut at de mest aktuelle representantene verken har tid eller er tilgjengelige i ettertid av ferdigbehandlet prosjekt. I tillegg understrekes det at representantene fra de tre partene kun er et utvalg, og at deres meninger er subjektive. Dette betyr at den informasjonen som er tilegnet under intervjuene kun representerer de x antall respondentenes synsvinkler i oppgavens datasett og i videre drøfting. Med et slikt utvalg av respondenter mener jeg at planprosessen med tilhørende involvering av sivilsamfunnet og fagfolk vil være tilstrekkelig for å kunne belyse de ulike erfaringene som ble gjort under medvirkningsprosessen.

I tilknytning til bruken av illustrasjoner i medvirkning- og planprosess vil det være viktig at de tre nevnte partene involveres for å kunne belyse både påvirkningen og innflytelsen illustrasjoner har ovenfor gjennomføring av prosjektet. Ved benyttelse av illustrasjoner vil man kunne gi brukerne en anelse av volum og størrelse som vil komme til syne i den senere fysiske gjennomføringen av prosjektet.

Rekruttering

Før innhenting av datamateriale kunne begynne måtte det gjøres en grundig undersøkelse av caseområde med tilhørende saksdokumenter og nettsider med relevant informasjon i tilknytning til aktuelle aktører/kontaktpersoner som deltok underveis i arbeidet. Dette resulterte i en rekke navn som senere ville bli forsøkt kontaktet vedrørende forespørsel om å delta i oppgaven gjennom et intervju. Snøballmetoden ble benyttet i forbindelse innhenting av potensielle respondenter tilknyttet caseområdet. Denne metoden gikk kort ut på å spørre de første kontaktpersonene om de kan referere/henvise til personer som de tror kan være aktuelle for denne oppgaven. Slik får man et større utvalg med personer enn hva man opprinnelig hadde startet med. Enkelte vil kanskje ikke være relevante for oppgaven med deres tilknytning til caseområdet og aktuell problemstilling, men på sikt var tanken at man ville ende opp med et utvalg personer som vil være gode kandidater for et intervju. Dette skulle det vise seg å bli vanskeligere enn først antatt. Gjennom både snøballmetoden og gjennomgåelse av saksdokumenter med høringsuttalelser til prosjektet fra både enkeltindivider samt velforeninger og organisasjoner, var det kun en innbygger som sa seg villig til å delta på intervju. De

Øvrige respondentene var fra henholdsvis Plan- og bygningsetaten samt andre private selskaper relatert til arealplanlegging.

Siden antallet respondenter fra befolkningen som stilte til intervju ikke endte helt som planlagt, endte arbeidet med å gjennomgå samtlige høringsuttalelser innsendt i PBE sitt saksdokument-system samt en gjennomgåelse av en rekke av debatter og leserinnlegg innsendt til ulike aviser. På denne måten fikk jeg allikevel innsamlet materiale også fra dette utvalget med ytterligere seks (respondenter) som hadde omtalt Munchmuseet og dens tilhørende planprosess. Respondentene hadde ulike bakgrunn hvorav noen av dem hadde en faglig bakgrunn som arkitekter mens andre ikke hadde tilknytning til arealplanlegging i det hele tatt. I ettertid skulle jeg gjerne ha utført intervju med flere respondenter fra sivilsamfunnet da dette hadde medført et potensielt større datagrunnlag/materiale. Blant annet ved at datamaterialet hadde reflektert og besvart direkte flere av spørsmålene utarbeidet i forbindelse med intervjuguiden. Allikevel mener jeg at materialet som fremkom i saksdokumentene og i media var tilstrekkelig for å besvare oppgavens problemstilling.

For øvrig var målet ved rekrutteringen av respondenter til intervju å opprette en tidlig kontakt i forkant før intervjuet skulle finne sted for å opprette en tillit mellom meg som forsker og respondentene. Det ble primært lagt opp til mailkorrespondanse hvor oppgaven og tilhørende aktuelle temaer ble presentert. I tillegg ble det informert godt om personvern og hva respondentens deltakelse ville ha å si for masteroppgaven. Intervjuforespørselen forsøkte jeg å formulere så grundig og utfyllende som mulig for å unngå eventuelle misforståelser, samt at potensielle respondenter raskt ville se om deres bakgrunn og kunnskaper/erfaring ville være aktuell ved et eventuelt intervju.

Reduksjon, analyse og fortolkning av data

Etter at datainnsamlingen ble gjennomført begynte arbeidet med å konsentrere materiale ned til hovedpunkter som siden skulle bearbeides gjennom analyse og fortolkning. Etter gjennomføring av hvert enkelt intervju ble et eget referat skrevet hvor oppsummerende refleksjoner som tok for seg de viktigste momentene som kom frem underveis i intervjuet. I tillegg til hvordan selve gjennomføringen av intervjuet hadde gått og om det eventuelt var noen forbedringspunkter som jeg kunne ta med meg videre til neste intervju.

Datareduksjon

Ved reduksjon av data finnes det flere metoder å gjøre dette på. I denne oppgaven ble datamaterialet redusert slik at materialet lettere kunne håndteres ved at irrelevant data som ikke hadde relevans til problemstillingen ville bli sortert ut. En utfordring med kvalitativ forskning er å kunne få noe fornuftig ut av en større mengde med ustrukturert data (Johannessen et al. 2016, s. 161)

3.4 Pålitelighet og troverdighet

Studiens validitet, reliabilitet og overførbarhet

Begrepene validitet, reliabilitet og overførbarhet benyttes for å kunne avgjøre om hvorvidt kvaliteten på forskningen er god nok eller ikke. Validiteten knyttes til tolkningen gjort av forskeren samt gyldigheten av disse. På dette grunnlag vil forskeren dra nytte av å utføre en kritisk gjennomgang av grunnlaget for tolkningene. Validiteten kan videre styrkes i en studie dersom tolkningene gjenspeiles i andre liknende studier og undersøkelser fra andre kontekster og sammenhenger. Videre vil posisjonen forskeren har i sammenheng med undersøkelsen til de eller det som undersøkes, ha betydning for forskerens tolkninger.

Studiens reliabilitet også kjent som (troverdighet) blir vurdert etter i hvilken grad forskeren avklarer hvordan dataene utvikles. Et viktig poeng her er for forskeren selv å kunne skille mellom egne refleksjoner knyttet til dataene og de innhentede dataene isolert sett. Settingen for intervjuene og hvordan de ble gjennomført og eventuelle momenter som kan ha påvirket respondentenes svar er det viktig at forskeren redegjør for (Thagaard, 2003). Her kan det fremholdes at intervjuene med respondentene ble utført under rolige forhold i rom uten distraksjoner. Videre ble det benyttet en egen intervjuguide for å rettlede respondentene i retning mot problemstillingen, men for øvrig sto respondenten selv for utviklingen av «samtalen» innenfor gitte rammer avklart på forhånd.

For at en undersøkelse skal kunne ha en overførbarhet avhenger særlig av forståelsen forskeren selv når frem til i en gitt kontekst. En viktig pekepinn er at tolkningen bør etter (Thagaard, 2003) være relevant utover den utførte studien. Er med andre ord studien velstudert og velvalgt kan en gitt studie produsere forklaringer som er å regne som pålitelig og troverdig innenfor sitt forskningsområde. Disse forklaringene og tolkningene kan være overførbare og bli ansett som gode dersom de blir gjenkjent av lesere med kjennskap innenfor det feltet som undersøkelsen omtaler (Thagaard, 2003).

Svakheter og styrker

Det finnes alltid muligheter for at utvalget av representanter man har tatt utgangspunktet fra vil være for snevert og ikke i sin fulle orden gjenspeiler alle de meninger og oppfatninger sivilsamfunnet og øvrige aktører og parter har hatt overfor prosjektet. Dette må anerkjennes og spesifiseres. Videre kan oppsettet av intervjuguide med tilhørende spørsmål og betraktninger være mangelfullt og således ikke fullt ut nyansere og/eller danne et fullstendig bilde av de fenomenene man ønsker å studere.

Mangelfulle data som ikke fullt ut samsvarer med realiteten man søker å studere vil i sin tur påvirke negativt og gi uriktige svar sett i lys av forskningsspørsmålet/problemstillingen.

Styrken vedrørende bruk av kvalitativt intervju for denne oppgavens metode, er at man i større grad får en mer dyptgående innsikt som belyser de underliggende momentene/fenomenene som vil berike besvarelsen/belysningen av forskningsspørsmålet/problemstillingen.

3.5 Etikk

I forbindelse med gjennomføringen av intervjuene så vel som ivaretagelse av de etiske perspektivene sett under ett i oppgaven, skal etiske avveininger alltid tas når det undersøkes rundt menneskelige fenomener. Først og fremst vil søknaden til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) ligge til grunn og etterfølges ved gjennomføring av prosjektet i henhold til personvernloven.

Følgende avveininger som er gjort underveis i oppgaven:

Samtykke og personvern

Det har i forkant av intervjuene blitt utarbeidet egne dokumenter vedrørende informasjon om oppgaven, hva opplysningene fra intervjuene skal brukes til, hvordan opplysningene skal ivaretas med tanke på personvern og eget samtykkeskjema der hver deltaker samtykker og anerkjenner at deres deltagelse i studien er frivillig og kan trekkes når som helst i løpet av intervjuet og i etterkant mens oppgaven pågår.

Anonymitet

For å ivareta partenes anonymitet har det blitt lagt sterkt fokus på å behandle opplysningene innhentet fra intervjuene fortrolig, sikkert og anonymt. Dette slik at deres meninger kan benyttes i oppgaven med respondentenes fulle tillit. Partene er kjent med at undersøkelsen er anonym og at dataene innhentet fra intervjuene kun vil bli benyttet til denne oppgaven.

Lydopptak

Der dette er formålmessig og respondenten godkjenner bruken av lydopptak, vil dette bli brukt for å kunne samle inn mye informasjon underveis i intervjuet som ellers vil kunne gå tapt i prosessen. Lydopptaket skal kun benyttes i forbindelse med datainnsamling i tilknytning til denne oppgaven, og at opptaket vil slettes etter at sensur er registrert. Partene vil være informert om dette.

4. Empiri

I dette kapittelet vil de empiriske funnene i oppgaven presenteres. Kapittelet vil være sammensatt av flere deler, tilpasset problemstillingens ulike vinklinger. Materialet fra de gjennomførte intervjuene og dokumentanalysen vil bli benyttet vekselvis under hver del. Den gjennomførte dokumentanalysen har som hensikt å belyse de meninger og tanker sivilsamfunnet har hatt gjennom planprosessen. Deres engasjement kommer til syne hovedsakelig gjennom høringsuttalelser og/eller innsendte innlegg i media. Intervjuene og funnene fra dokumentanalysen reflekterer synspunkter fra både innbygger-, utbygger- og planforvaltningssiden.

Empiriens mål

For å forstå målet med medvirkningen og bruken av illustrasjoner i sammenheng med planprosessen tilknyttet det nye Munchmuseet, er det relevant å se dette i lys av problemstillingen tidligere omtalt i kapittel 1. Aktuelle perspektiver som vil bli belyst vil hovedsakelig dreie seg om Munchmuseets planprosess, medvirkningen som ble lagt opp i tilknytning til detaljreguleringen, samt de benyttede illustrasjonene som ble utarbeidet underveis i arbeidet med prosjektet.

4.2 Presentasjon av caseområdet

I dette kapittelet vil jeg beskrive caseområdet der det vises til bakgrunnen for hvilken funksjon og betydning området hadde fra tidligere i et historisk perspektiv, så vel som med den senere utviklingen som fulgte i etterkant. Det vil rettes fokus mot Bjørvika for å kunne opparbeide et bakteppe med forståelse av området som helhet før Munchmuseet med dens umiddelbare nærområde blir omtalt nøyere. Planprosessene med områdereguleringsplanen for Bjørvika i tillegg til de to detaljreguleringsplanene som i etterkant ledet til valget av Lambda og avgjørelsen om Munchmuseets plassering i Bjørvika vil bli redegjort.

4.2.1 Bakgrunn

Før man begynte utviklingen av det som er dagens Bjørvika, bar området preg av industri, støy og trafikk. Det hersket en sterk økonomisk vekst som datidens Christiania på 1900-tallet fikk erfare. Norges jernbanenett fikk sitt sentrum i byen, samtidig som utvidelsene innen sjøtransporten og veinettet stadig befestet sin posisjon i bybildet. Denne utviklingen gjorde byen på kort tid til landets viktigste sjøfartsby. Fra rundt 1960-tallet begynte bilismen for alvor å skyte fart, noe som medførte

krav til effektivisering av veisystemet. Dette resulterte i utbyggingen av E18 og den kjente trafikkmaskinen Bispelokket som ble ferdigstilt i desember 1967. Jernbanesystemet ble videre objekt for utvikling noe som kom til syne gjennom oppføringen av Oslo Sentralstasjon samt Oslotunnelen i 1980. Bruken av havnearealene endret seg fra å være en integrert del av byens daglige liv til å bli fysisk avstengte industri- og lagerarealer for innbyggerne. Denne utviklingen med tung infrastruktur og avstengte arealer medførte fysiske- og stedvis også visuelle barrierer mellom byens befolkning og fjorden. Dette skulle senere endres etter beslutningen om å plassere dagens Operabygg på det gamle kaiområdet like sør for Oslo Sentralstasjon og E18 som løp gjennom Bjørvika området.

Om Bjørvika og Munchmuseet

«Visjonen om at Bjørvika som porten til Norges hovedstad skal fremstå som et uttrykk for moderne norsk bykultur og identitet i byggekunst, teknologi og bærekraftig byutvikling. Den nye bydelen skal være til glede og stolthet for hele Oslos befolkning, og bevisst bidra til å beskrive byens historiske utvikling fra opprinnelsen til det 21. århundre».

(Reguleringsplanen for Bjørvika – Bispevika – Lohavn)



Figur 5 Denne visualiseringen viser den planlagte utviklingen i Bjørvikaområdet i Oslo. Markering i rødt viser Munchmuseets posisjon i Bjørvika. Kilde: «© 3D-modell Bjørvika og Oslo S-området www.bjorvikautvikling.no/3d-modell/ (18.11.19)».

Det nye Munchmuseet som i dag blir konstruert i Bjørvika i Oslo, er arvtakeren etter en omlokalisering fra det gamle Munchmuseet som ligger i Tøyen i Oslo. Bjørvika har de siste årene vært preget av stor utvikling hvor en rekke pågående og planlagte prosjekter har funnet sted. Et av de mest kjente er Den Norske Opera som kan ansees å være startskuddet for de senere prosjektene som fulgte. Med tiden vil man kunne oppleve Bjørvika som et sentrum for kultur hvor man finner Operaen, Munchmuseet og det Deichmanske-bibliotek. I denne aksen er det kort vei til det meste av offentlig kommunikasjon. I tillegg med sin nærhet til Oslofjorden gir dette umiddelbar tilgang til den opparbeidede fjordpromenaden som strekker seg hele veien fra middelalderparken og Sørenga i øst, og helt frem til Frognerkilen i vest. I tillegg planlegges det for tiden et fotografihus på Sukkerbiten like sør for Munchmuseet. Man vil gjennom denne samlokaliseringen av kulturelle tungvektere i umiddelbar nærhet til hverandre forsøke å opparbeide positive synergier i Munchmuseets nærliggende omkrets.

Bjørvika som er et av Norges største byutviklingsprosjekter dekker et areal på 650 mål. Arealene i området vil bli bestående av 40% parkareal, 40% areal avsatt til eiendomsutvikling og 20% areal reservert til gatenettet. Området pregets i dag av en sammensetning med boliger, offentlige institusjoner samt fri- og grøntområder.



Figur 6 Bilde som viser det nye Munchmuseet sett fra byggets sørside innover mot Barcode i bakgrunnen. Foto: Karl-August T. Eggen.

4.2.2 Planprosessene

Ved planleggingen og utbyggingen av Munchmuseet er det Oslo kommune som både har vært forslagsstiller og lokal planmyndighet for utviklingen av eiendommen. Eierstrukturen er lagt opp slik at Oslo Havn KF (underlagt Oslo kommune) som blant annet eier og driver havnevirksomheten i området og er også grunneier av tomta Munchmuseet er bygget på. I denne forbindelse ble det opprettet et eget selskap hetende HAV Eiendom (heretter kalt HAV-E), som opprinnelig fungerte som forslagsstiller i begynnelsen av detaljreguleringen av eiendommen og som videre skulle forvalte de eiendommene som var under Oslo Havn KF sin besittelse. Denne oppgaven ble senere overtatt av Kulturbbyggene i Bjørvika (KIB) hvis formål var å fortsette som forslagsstiller for kommunen i prosjektet. De folkevalgte politikerne i Oslo kommune er forøvrig øverste myndighet i denne eierstrukturen med KIB, Oslo Havn KF og HAV-E indirekte ved at HAV-E eies av Oslo Havn KF.

Viktige milepæler som ledet til Munchmuseet i Bjørvika:

- Edvard Munch testamenterte sine etterlatte arbeider til Oslo kommune. I denne anledning ble det første Munchmuseet bygget på Tøyen med åpning i 1963.*
 - Fra tidlig 2000-tallet reiste det seg en debatt rundt behovet for å flytte Munch sine samlinger til et nytt museum. Debatten medførte et flertall i Oslo bystyre om å samlokalisere Munchmuseet og Stenersen-samlingen i Bjørvika i 2008.*
 - En arkitektkonkurranse ble lyst ut hvor senere Herrerøys Arkitektos vant med Lambda.*
 - Lambda med tilhørende detaljregulering ble skrotet i 2011 grunna uro i bystyret og ønsket om å utrede mulighetene for ny lokasjon av museet på Tøyen eller Tullinløkka.*
 - I 2013 ble det enighet om å bygge Lambda i Bjørvika og museet er planlagt åpnet i 2020.*
-

I forbindelse med reguleringen av Munchmuseet ble det i forkant vedtatt en områderegulering for hele Bjørvika området. Denne områdereguleringen skulle sikre kommunen mulighet til å legge overordnede føringer og krav for den øvrige utviklingen av Bjørvika. Som nevnt i teorikapittelet vil ikke en områdeplan i seg selv tillate en umiddelbar bebyggelsesutvikling innenfor planens geografiske område etter at områdeplanen er vedtatt. Istedenfor pålegger områdeplanen at det må utarbeides og vedtas egne detaljreguleringer innad i områdereguleringen for å kunne utvikle og drive utbygging av disse arealene.

Detaljregulering 1

Bakgrunnen for den første detaljreguleringsprosessen var en opsjonsavtale inngått mellom HAV-E og Oslo kommune ved Kulturretaten. Denne avtalen hadde som mål å konkretisere den fremtidige lokaliseringen samt å utrede prosjektkonsepter for det nye Deichmanske hovedbibliotek og et bygg

som ville muliggjøre en samlokalisering av Munchmuseet og Stenersenmuseets samlinger på HAV-E sine eiendommer i Bjørvika. Våren 2009 ble det avholdt en plan- og designkonkurranse for både Munch-området og Deichman-aksen, hvor vinnerkonseptene for kulturbyggene og de nærliggende arealene for byutviklingsformål ble kåret. Prosjektene «Diagonale» for biblioteket og «Lambda» for museet ble lagt til grunn for den videre utviklingen av området. Det ble inngått kjøps- og salgskontrakt mellom HAV-E og Oslo kommune som slår fast at HAV-E skulle være forslagsstiller og stå for reguleringen av konkurranseområdet. Det ble i etterkant satt i gang et stortilt arbeid hvor det ble gjort flere utredninger og avveininger hvis mål var for å fatte et vedtak i bystyret for oppstart av utviklingen med detaljreguleringsplanen. Planen ble vedtatt med unntak av eiendommen hvor selve Munchmuseet skulle bygges på. Dette grunnet politisk uenighet og diskusjon som medførte at Lambda ble skrotet - mens resten av planen ble videreført (Planprogram - Reguleringsforslag for Munch|Deichman-området, 2010).

Detaljregulering 2

Etter politiske forhandlinger ble det fremmet forslag om en ny reguleringsplan for det nye Munchmuseet basert på konseptet Lambda i bystyremøtet som fant sted den 29. mai 2013. Denne gangen ble ansvarsforholdet endret ved at PBE tok over rollen som forslagsstiller istedenfor HAV-E som innehadde denne rollen fra den tidligere reguleringsplanen. I det vesentlige ble avgjørelser og utredninger gjort i den forrige reguleringsplanprosessen videreført i det videre planarbeidet.

4.3 Medvirkningsprosessen

Som følge av samarbeidet mellom sentrale aktører ved blant annet PBE, Statens Vegvesen, Statsbygg, m.fl. ble utviklingen av Bjørvika en mulighet etter å ha overkommet vanskelighetene med motorveien som krysset området, den fragmenterte og uryddige situasjonen med landeiere og vanskeligheten tilknyttet lokale grunnforhold. En lokalpolitiker i Oslo kommune uttalte følgende:

“Avgjørelsen om å bygge det nye operahuset i Bjørvika var vendepunktet. Det hadde vært noen tanker rundt utviklingen av Bjørvika i fjordby-visjonen, men det var knyttet til flytting av containertrafikken ut av sentrumskjernen av Oslo. Jeg husker at byrådet satte ved side 50 millioner kroner i støtte til en nedsenket tunell for å få bort motorveien” (2018).

Denne utviklingen i Bjørvika skulle som kjent bane vei for den senere utviklingen av blant annet det nye Munchmuseet som ville bli plassert like sør for dagens opera. Med fokus på planleggingen og utbyggingsprosessen tilknyttet det nye Munchmuseet poengterer en av innbyggerne at kommunens

medvirkingsarbeid i tilknytning til Munchmuseets planprosess ikke var god nok. Innbyggeren var av den oppfatning at de som forsøkte å involvere seg i prosjektet ikke ble tatt hensyn til med de innspillene som ble sendt inn under høringen, noe som kan illustreres med følgende sitat:

“De ansvarlige partene med medvirkningsprosessen virket å bære manglende evne til lytting.”
(29.11.19).

En kommunepolitiker gir på sin side uttrykk for at planprosessene tilhørende utviklingen av Bjørvika gikk fint og er fornøyd med innsatsen lagt ned når man ser på dagens resultat av utbyggingen i området, og påpeker følgende:

“Jeg må si at utviklingen av Bjørvika er det mest suksessfulle initiativet jeg var vært med på gjennom min lange historie som byrådsleder” (2018).

Flere av respondentene uttrykker allikevel en forvirring knyttet til betingelsene for hvordan man kan medvirke da hele planprosessen oppfattes som komplisert og vanskelig å sette seg inn i. En av velforeningene opplevde at brukermedvirkningen ble vanskeliggjort ved at det var korte frister å forholde seg til samtidig som at saken ble oppfattet å være både «låst» og komplisert å sette seg inn i. Følgende sitater fra to representanter fra velforeningene som medvirket illustrerer dette:

Velforening 1: “I konklusjon er det ikke arkitekturen eller byutviklingen i seg selv som er det største problemet, men snarere tempoet for gjennomføring og at man i prosess i for stor grad foretar låsninger som ikke åpner for fleksibilitet - i tid - for korrigeringer og revurderinger - når og dersom dette gjennom gitte forhold skulle vise seg nødvendig.” (15.03.10).

Velforening 2: “Saksfremstillingen i dag er lite leselig og bør opplyses med flere visuelle virkemidler, særlig knyttet til de endringene som er gjort fra tidligere planforslag” (18.12.13).

En av respondentene med bakgrunn som arealplanlegger fra kommunen viste til at Bjørvika planen (områdereguleringen) fra 2003 hadde stor påvirkning på det fremtidige plan- og utbyggingsarbeidet. Den detaljerte områdeplanen ga mindre spillerom for medvirkning til de etterfølgende detaljreguleringsplanene som fulgte. Dette grunnet at man hadde gjennomført store og omfattende medvirkningsprosesser som man mente var tilstrekkelige for de fremtidige planene da områdereguleringen for Bjørvika ble utarbeidet. I hver enkelt detaljregulering inklusive planen for Munchmuseet, poengterte den tidligere kommunale arealplanleggeren at man måtte bruke mye tid

på å “kna seg frem» for å finne gode løsninger innenfor de gitte rammene som områderegeringsplanen hadde bestemt.

«Egentlig snakker vi om medvirkning, men poenget mitt var at jeg tenker det ikke er så meningsfylt med så mye medvirkning, og dette er kanskje litt sånn reaksjonært å si da, men når det ligger en områderegeringsplan til grunn som er forholdvis detaljert, og så skal man detaljregulere videre – da er det på en måte en øvelse som handler om å kna seg fram til noen løsninger som funker. Og det er ikke fritt spillerom for å komme med alle slags mulige innspill og det er jo på en måte «abre» da med sånne uformelle medvirkningsprosesser der alle skal bli invitert til å skal få mene noe, at det ofte kan bli litt poengtert, det er en krevende øvelse da man har et krevende prosjekt som skal realiseres – hvor det er trange rammer og begrenset med hvor mye man kan få til» (17.10.19).

En av de intervjuede respondentene ga videre uttrykk for at det har skjedd en større utvikling innenfor arealplanlegging i norsk sammenheng. Dagens reguleringsplanlegging bærer i større grad av kravet om kunnskap og innsikt i de momenter som kan påvirke planen. Med dette menes at beslutninger skal basere seg på tilstrekkelig fagkunnskap som befolkningen selv ikke nødvendigvis innehar, men som de profesjonelle planleggerne skal ha kjennskap til i sitt arbeid. Gjennom kravet om at planen skal være så godt opplyst som mulig (innenfor skjønn) vil dette kunne innskrenke befolkningens rom til å komme med forslag og innspill.

Kommunal arealplanlegger: “Det har vært en evolusjon hvis man går tilbake 10-15 år. Da hadde ikke prosjektene så klare og tydelige rammer og det var lettere for befolkningen å bedrive forhandlinger enn i dag hvor det legges mye arbeid og blir gjort mange beslutninger i forkant før prosjektet når offentlig ettersyn. Det er flere fagområder og mer komplekse ting, eksempelvis klimaendringer og liknende som vil gjøre medvirkning vanskeligere (...). Plansaker i dag er mer kompliserte grunna flere temaer som er aktuelle.” (25.10.19).

Som denne respondenten fortalte, så har den stadige utviklingen av arealplanlegging med en økende grad av kompleksitet utfordret mulighetene for medvirkning. De offentlige myndigheter har blitt gitt en rolle som koordinator. Med dette besitter kommunen på ansvaret med å styre utviklingen til fellesskapets beste gjennom tilrettelegging av informasjon og veiledning for å sette kurs der de involverte ledes til å medvirke i planen. Når det kommer til rammene knyttet til medvirkning i kommunen, har Plan- og bygningsetaten nylig utarbeidet sin egne medvirkningsveileder (PBE, august 2019). Veilederen tar som utgangspunkt at Oslo kommune skal få til mer, tidligere og bedre medvirkning i planprosessen. Det skal tydeliggjøres hvilke forventninger og ambisjoner som ligger til

grunn for at PBE og forslagsstiller skal kunne samarbeide om en mer medvirkningsbasert planprosess. Veilederen poengterer særlig fire punkter, viktige for å belyse hvordan planene blir bedre med mer medvirkning:

1. Saken blir mer opplyst og lesbar

Medvirkning er et viktig verktøy for å forstå hva folk i nærområdet ønsker og forventer, og hvorfor de ønsker det de ønsker. Mer innsikt i folkets interesser hjelper oss å gjøre saken opplyst og tydelig på hva prosjektet vil. En godt opplyst sak gjør at det blir færre misforståelser.

2. Bedre vurderingsgrunnlag gir mer dekning for gode løsninger

Tidlig og bred medvirkning gjør at vi kan vurdere flere hensyn i saken tidligere, og stå trygt i de første, mest avgjørende valgene vi tar. Da blir sannsynligheten for feil og omkamper mindre. Og argumentene blir sterkere når vi forklarer hva vi har tatt utgangspunkt i.

3. Mer kunnskap gir bedre helhetsbegrep

Medvirkning i detaljplanleggingen kan bidra til å utfordre både deres og våres ønsker og anbefalinger fra tidligere. Det gjelder også noen anbefalinger fra overordnede planer. Dette er viktig for å få til gode helhetlige løsninger. På den måten kan god medvirkning gi dekning for bedre løsninger enn det våre anbefalinger legger opp til.

4. Vi får en mer demokratisk og rettferdig byutvikling

Byen vår har et mangfold av mennesker og interesser som vi skal forsøke å ivareta best mulig gjennom byutviklingen vår. Ofte kommer ikke viktige grupper til orde i planprosessen, og vi må nå ut til dem gjennom en utvidet medvirkningsprosess.

Ofte må vi forsøke å forstå hva fremtidige beboere behøver og ønsker. I slike tilfeller er ikke nødvendigvis dagens naboer og brukere de mest nærliggende å involvere for å hente nødvendig kompetanse. Da kan det heller lønne seg å gjennomføre en utvidet medvirkning med for eksempel fagfolk, foreninger eller andre aktører som har kunnskap om den aktuelle gruppen og deres behov.

PBE, august 2018. Medvirkning i innsendte reguleringsplaner.

Ut av dette som står i veilederen kan man si at kommunen har ambisjoner om å legge til rette for medvirkning og gjerne utover minstekravet i loven, men dette er ikke noe som kreves eksplisitt - kun

at det er ønskelig fra PBE. Det blir ikke beskrevet konkret hvordan dette medvirkningsarbeidet skal foregå, annet enn et par råd som omtaler bruken av fagkyndige som kan medvirke og som har jobbet med dette tidligere. Arealplanleggeren i kommunen fortalte at det ofte var komplikasjoner når man gjennomførte medvirking.

“Mange innbyggere misforstår rammene som medvirkningen setter. Dette ved at innspillene som gis ikke blir fulgt opp. Dette reguleres ofte av politiske føringer, beslutninger og større politiske bestilte prosjekter som gir tydelige rammer og forventninger til hva som skal planlegges og bygges - noe som innskrenker befolkningens handlingsrom og som følgelig stanser mange meninger som ikke samsvarer med det nevnt ovenfor.” (25.10.19).

Basert på de uoverensstemmelser som kan oppstå i en planprosess er det viktig å poengtere at medvirking ikke betyr medbestemmelse. Der sivilsamfunnet ikke er god nok opplyst er det viktig å tydelig formidle intensjonen med medvirking, hvor forvaltningen ønsker å få en forståelse av hva som er viktig for folk i områdene og byen heller enn at man ikke kan oppfylle alles ønsker. Gjennom en bredere innsikt står man bedre rustet til å gjøre objektive avveininger mellom ulike behov og ønsker fra befolkningen, berørte fagetater og andre interessenter. En annen faktor som en tidligere kommunal planlegger poengterer er at man bør jobbe for at medvirking bør komme inn tidligere i planprosessen snarere enn under offentlig ettersyn:

«Jeg mener at medvirkningen kommer inn for sent i planprosessen (offentlig ettersyn). Det blir lagt opp til samråd med de andre etatene, hvor man prøver å balansere og vekte hva man bør og må ta hensyn til. Forslagsstiller har også mye å si - noe som medfører at planen blir formet av deres interesser. Befolkningen blir ikke tilstrekkelig involvert i planens tidlige fase mens forhandlingene pågår mellom etatene internt og forslagsstiller eksternt. Dette er vanlig praksis» (17.10.19).

En innbygger hevdet på sin side at prosessen som ledet opp til valget av Lambda var noe av bakgrunnen for respondentens engasjement i saken. Basert på dette betegnet respondenten å være i opposisjon mot prosessen gjennom «motvirkning» snarere enn gjennom medvirking:

“Når man snakker om medvirking, vil jeg heller si at min rolle heller har vært motvirkning. Det er å se kritisk på prosjekter som i dette tilfellet som Lambda, som ble kjørt frem nesten utelukkende på bakgrunn av politiske hensyn og resonnementer. Og det er godt dokumentert at fagmiljøene ved Munchmuseet eller ved andre fagmiljøer overhodet ikke ble trukket inn i den lange prosessen som førte til at man bestemte seg for Lambda, museets eget

fagpersonale var ikke blitt rådspurt. Og når de aller nærmeste [fagpersonale] ikke ble tatt inn i prosessen eller i konkurranse-komiteen som skulle vurdere utkastene. Det var jo en rekke utkast til løsninger for det nye Munchmuseet. Så bærer jo hele prosessen av manglende evne til å lytte til og interessere seg for hva ulike typer sakkyndighet representerer” (28.11.19).

Den økte kompleksiteten av faktorer som må hensyntas og uoversiktlige prosesser gjør at planleggingen kan oppfattes som vanskelig å forstå for befolkningen. Sett i lys av blant annet den ferske medvirkningsveilederen som nevnt tidligere i kapittelet, er dette en tydelig problemstilling som kommunen i større grad må ta tak i. En tidligere arealplanlegger i kommunen beskrev situasjonen vedrørende medvirkning slik at det må gjøres tydelige avklaringer for å unngå unødvendige misforståelser og konflikter i planprosessen:

«Det er viktig med en forventningsavklaring med befolkningen over rammene de gis i tilknytning til planprosessen (...). Videre mener jeg at man ville ha kommet lengre med medvirkning når befolkningen vet hva de har å forholde seg til enn at de forventer så mye og blir skuffet da de synes at deres innspill og meninger ikke blir hørt i det hele tatt» (17.10.19).

Respondenten utdyper videre:

«PBE sin jobb da, er å vekte alle innspillene ved å balansere og prøve å finne ut av hva man må ta hensyn til, hva bør man ta hensyn til, hva hadde det vært kjempefint å ta hensyn til. Men så gjør man den avveiningen med sitt beste skjønn på en måte og ut ifra hva forslagsstiller som også har en del de skulle ha sagt i denne forbindelse, så lander man på noe som er litt sånn det beste for det felles «multiplum» (...). Det kan variere fra sak til sak hvor lett eller vanskelig det er å ivareta de innspillene og hvordan det ender, men disse offentlige etatene er profesjonelle høringsparter. De vet hva de skal se etter og hva rom det er å mene noe om. De skjønner hva som skal til og de vet det spillerommet de innehar» (17.10.19).

Med andre ord vises det til at gjennom god nok informasjonsdeling og kommunikasjon mellom beslutningstakere, planleggere, utbyggere og befolkningen, vil man kunne oppnå en større gjensidig forståelse. Dette vil gjelde både for aktørenes ulike roller i planprosessen samtidig som man danner et bedre kunnskapsgrunnlag til å kunne komme med aktuelle innspill til aktuell plan. Den private utbyggeren tegner sitt eget bilde på hvilken rolle medvirkning har i planprosessen:

“Altså det er jo mange eksempler på medvirkningsprosesser og jeg har ikke noen vitenskapelig undersøkelse som sier noen prosent, men en god del medvirkningsprosesser (...) så har man jo

blant annet egne folk i PBE som har fokus på det. Men for en utbygger av et sånt standard område med et kvartal eller del av et kvartal i Oslo eller et eller annet industrianlegg som skal transformeres til boligområde eller liknende så har man en utredningsprosess først hvor det er kapasiteten [med] hvor mye man klarer å presse inn der. Man regner at veldig mange utbyggere bruker kommunikasjonsrådgivere for å finne ut og å kunne beskrive prosjektet sitt og hva det gir til omgivelsene. Så kommer jo PBE veldig ofte med et planalternativ med 2-3 etasjer lavere eller en litt større park i midten eller hva det nå enn kan være. Så det er jo medvirkning hvis det er åpne møter så sitter man jo og hører på folk som er frustrerte, men så er det sånn at PBE ønsker et slags kompromiss for det er jo tross alt en kommuneplan som ligger til grunn, og det er noen områder hvor det er meningen man skal fortette [å utvikle]. Så jeg vil ikke si at medvirkningsprosessen har løst (...), man kan tenke seg at medvirkning gjør at ting går glatt, men det er jo interesser som styrer dette her, enten økonomisk eller det gjelder sitt eget bomiljø på den andre siden. Og så har du jo en del selvfølgelig litt sånne profesjonelle synsere som blander seg inn i masse" (22.10.19).

Private utbyggere står på sin side av forhandlingsbordet med kommunen i en avgjørende posisjon. I kraft av deres rolle sitter forslagsstiller/utbygger på ansvaret for å utarbeide planene og fatte avgjørelser som siden skal bli vurdert av kommunen. I dette arbeidet tas en rekke beslutninger og avgjørelser som vil få store innvirkninger på den videre saksgangen i prosjektet så vel som det endelige resultatet hvis planen blir gjennomført og vedtatt av bystyret. Som tidligere nevnt er det i denne fasen mesteparten av medvirkningen uteblir da det gjerne ikke legges opp til ordentlige medvirkningsopplegg før i høringsperioden med offentlig ettersyn. En av respondentene med bakgrunn som tidligere kommunal arealplanlegger understreker følgende:

«Slik plansystemet er lagt opp i dag vil sivilsamfunnet først [etter minimumskravene] bli involvert under offentlig ettersyn hvor de har mulighet til å avgi sine høringsinnspill. Dette er allerede i fasen hvor prosjektet med tilhørende løsninger og bestemmelser allerede er satt og at man i liten grad faktisk har mulighet til å påvirke den aktuelle planen. Hadde man derimot inkludert sivilsamfunnet fra starten slik som man gjør ved samarbeidsetater fra første stund – ville man i langt større grad ha kunnet latt sivilsamfunnet fått spillerom til å påvirke planen. Dette hadde blitt gjort i et par andre planprosesser med et godt resultat. Men man hadde i tillegg også gjort et ganske omfattende opplegg for å inkludere så mange som mulig på deres egne arenaer» (17.10.19).

4.3.1 Hva slags medvirkning ble utført?

Da planleggingen av Munchmuseet som tidligere nevnt var basert på en områderegulering og senere planlagt gjennom to detaljreguleringer ble det anført flere opplegg for medvirkning. Da brukermedvirkningens mål er å ivareta befolkningens behov og ønsker i utviklingen av Munchmuseet, har det på bakgrunn av dette har det vært interessant å utforske hvordan og i hvilken grad dette har blitt lagt opp.

Sett i lys av dokumentanalysen har informasjon om gjennomføringen og resultatene oppnådd under medvirkningsopplegget med egne folkemøter og seminarer vært vanskelig å oppdrive. Dette har gjort det vanskelig å studere da det ikke foreligger noen dokumentasjon fra dette medvirkningsarbeidet verken i de tilgjengelige saksdokumentene eller via andre eksterne kilder på internett. Siden man ikke fullt ut kan omtale hvordan medvirkningsmøtene ble gjennomført eller hva som ble sagt underveis, vil momentene tilknyttet medvirkning bli presentert på grunnlag av de dokumentene og kildene som har vært tilgjengelige.

Sivilsamfunnet har formidlet sine meninger og ønsker til kommunen gjennom et forløp av møter, workshops, høringsuttalelser samt innspill til media via egne debatter og leserinnlegg. Gjennom dokumentanalysen kom det blant annet til kjenne at denne formen for medvirkning har vært delvis fragmentert. De fleste av innspillene lagt frem av lag, foreninger og enkeltindivider har blitt gjort på individuell basis uten samordning med hverandre. Innspillene har ofte grovt sett enten omfattet egne syn på hvordan utviklingen har foregått sett fra et kollektivt samfunnsperspektiv eller egne personlige syn og interesser som har oppstått grunnet interessekonflikter med beslutninger gjort av beslutningstakere. Men det har også vært eksempler på at flere enkeltpersoner har gått sammen og dannet et eget nettverk med hverandre i et forsøk på å få større gjennomslagskraft for sine meninger og ståsteder.

Informasjonsmøter

Det ble blant annet avholdt infomøte på Sentrum Scene vedrørende høringsrunden. Her var hele sivilsamfunnet invitert til å delta og bli informert om den videre gangen i planleggingen av det nye Munchmuseet. En av respondentene fra kommunen omtalte at «det var et stort materiale tilknyttet planen tilknyttet planen for Munchmuseet som gjorde det svært komplisert å forstå for befolkningen» (dato).

Publikumsutstilling

For å kunne annonsere og vise hvilke forslag som juryen endte opp med å kåre som vinnere ble det laget et midlertidig oppblåsbart utstillingslokale hetende «Frosken» satt opp på Tullinløkka i Oslo. Her ble alle forslagene med det Deichmannske bibliotek og Munchmuseet vist med både bruk av plansjer og fysiske 3D-modeller som de besøkende kunne studere. I følge den kommunale arealplanleggeren ble det ble i tillegg satt opp en midlertidig paviljong med generell info om Bjørvika. Videre avholdes det også en åpen dag én gang i året for å møte de besøkende fra befolkningen til å gi svar på momenter de måtte lure på samt å vise til hva som skjer rundt utviklingen i Bjørvika.



Figur 7 "Kyss frosken" Var en midlertidig utstilling på Tullinløkka i Oslo hvor blant annet forslagene fra arkitektkonkurransen for Munchmuseet og Deichmann-biblioteket ble presentert.

Workshops

Det ble blant annet avholdt workshops med fokus på samhandling med fagmiljø samt aktuelle foreninger og interesseorganisasjoner.

Privat utbygger: «I tidligfase i planutviklingen for Bjørvika som helhet så var det jo fagfolk og arkitekthøgskolen i Oslo hvor det var konsulenter som vi betalte litt. Det var jo hovedsakelig fagmiljøer i en sånn serie på 3-4 store sånne seminarer/workshops om Bjørvika utviklingen, jeg tror det var i 3 faser og det var ikke ...vi inviterte jo med lokalforeninger og interesseorganisasjoner, men vi averterte ikke i Aftenposten med at det var et åpent møte [for befolkningen], for dette var oppdeling av arbeidsgrupper og oppsummeringer og nesten sånn tegning på kladdepapir. Så dette var utviklingsseminarer for å lage konsept ol. Videre så brukte vi det politiske miljøet med bystyret for å få et prinsippvedtak om hva Bjørvika skulle være og bli på 36 punkter» (22.10.19).

Visningscenter

I tillegg ble det bygget et midlertidig visningscenter tvers over på den andre siden av elva ovenfor Munchmuseet hvor det ble vist en modell i størrelse 1:1 av fasaden som skulle bli benyttet til å kle bygningsmassen. Den private utbyggeren fortalte følgende:

«Det ble laget en 1:1 versjon av materiale som ble satt opp nede på den andre siden av elva ovenfor Munchmuseet som alle hver som en, gud og hvermann kunne komme å se på. Og det var jo et visningscenter hvor [fasaden] ble vist i 1:1. Men det er klart at det er forskjell på en 10m2 løsning mot en hel vegg, det er jo ikke så lett å vurdere da. Men det var den endelige aluminiumsløsingen som ble vist der” (22.10.19).



Figur 8 og 9. Det oppmonterte visningscenteret som viste en 1:1 versjon av fasaden som skulle benyttes på Munchmuseet. Bildene ble tatt den 8. september 2015 og er hentet fra <https://www.kulturbyggene.no/det-nye-munchmuseet/bilder/>

4.4 Visualiseringene

Munchmuseet var et prestisjeprojekt og fikk stor omtale i media blant annet grunnet dens utfordrende arkitektur. På denne tiden prosjektet ble utarbeidet var bruken av 3D modeller så vidt begynt å få fotfeste i planleggingen i Oslo kommune v/PBE. I forbindelse med prosjektet ble det utarbeidet etter anmodning fra PBE en rekke ulike illustrasjoner som skulle vise både fjern- og nærvirkninger av museet. Samtidig skulle illustrasjonene gi et bilde av hvordan både byggets interiør så vel som byggets form og fasade var tenkt bygget. En av de kommunale arealplanleggerne omtalte reguleringsprosessen og illustrasjonene slik:

“Det jeg primært og litt generelt husker var at reguleringen av nytt Munch-museum m.m. var en reguleringsprosess rundt 2009 -2011 med omfattende utredninger og høringsprosesser. Ledsaget av et - i alle fall etter datidens målestokk - usedvanlig omfangsrikt illustrasjonsmateriale som ble presentert og var basert på vinnerutkastet i den forutgående og store, internasjonale arkitektkonkurransen. Som for øvrig var behørig presentert i offentligheten gjennom en populær og mye besøkt utstilling av alle konkurranseutkastene for nytt Munch-museum (og samtidig nytt Deichmanske hovedbibliotek) i den midlertidige paviljongen kalt «Frosken», på Tullinløkka” (07.10.19).

En av respondentene fra befolkningen poengterte at det ble utarbeidet en egen video på rundt 3 minutter hvis formål var å vise potensialet til Lambda hva gjelder estetikk, arkitektoniske løsninger og funksjoner både av interiør og eksteriøret.

«Det ble utarbeidet en video som skulle illustrere hvordan prosjektet skulle se ut. Av dette poengterte innbyggeren at kun 15 sekunder av totalt 3 minutter ble avsatt til å vise hvordan utstillingsområdet skulle se ut. Videoen mener jeg var en ren glorifisering hvor man hopper over det essensielle - nemlig ved å ikke fokusere hvordan kunsten fra Munch skulle bli fremstilt, men heller selge prosjektet istedenfor. Dette ironisk nok da Munch sine verker er grunnen til at bygget blir oppført i utgangspunktet (...). Kall det reklame, men det gir ikke seriøs medvirkning eller motvirkning» (29.11.19).



Figur 10. En visualisering utarbeidet i 2014 som viser Munchmuseet sammen med Sørrengas bebyggelse i forgrunnen og Oslos øvrige bebyggelse i bakgrunnen. Utsnittet er posisjonert med utsikt fra Ekeberg. Visualiseringen er hentet fra planforslaget til politisk behandling.

Det ble poengtert at denne videoen var som å anse som en ren reklamefilm om bygget, ikke om kunsten. Respondenten bemerket seg videre at tekniske funksjoner eksempelvis med slusene mellom rommene for kunstutstillingen og oppholdsrommet utenfor ikke ble illustrert på bakgrunn at det ikke ville ha solgt bra på en slik video. Det ble gjort tydelig fra respondenten at «befolkningen burde være mer kritiske til informasjon som blir presentert for dem» (15.05.2010). Det blir således påpekt at involveringsperspektivet i dette tilfellet ikke blir godt nok hensyntatt. Påstandene sett fra innbyggerens perspektiv viser til at den fremviste informasjonen ikke er objektiv nok og med dette ikke gir gode nok forutsetninger for diskusjon om prosjektet. Respondenten viser til at «i praksis under medvirkningen og planleggingen av prosjektet har dette vært preget av mangler på tilstedeværelse og faglighet» og utdyper at “som innbygger skal man ikke ti stille og ikke si noe” (29.11.19). To andre innbyggere rettet et kritisk blikk mot de presenterte illustrasjonene gjennom sine leserinnlegg:

Innbygger 2: «En viss annerledeshet må man kanskje forvente. Dessverre er det blitt normen at visualiseringene lyver. Alt for ofte består tegningene av altfor ofte mye grønt, altfor fint vær, altfor gjennomiktig glass, altfor mye motlys på byggene (...).

Likevel fremstår tilfellet Lambda i drøyeste laget, nærmere villedning enn veiledning av offentligheten. Det er ikke mulig å få korrekt inntrykk av verken materialvalg, farger eller samspill med omgivelsene gjennom tegningene» (18.03.19).

Innbygger 3: «Problemet er bare at det ikke er slik de oppfattes i offentligheten.

Visualiseringene er det viktigste og mest forståelige dokumentet for at offentligheten skal kunne gjøre seg opp en mening om milliardinvesteringer og viktige byutviklingsgrep. Kanskje er det en idé at for eksempel Plan- og bygningsetaten gjøre egne, uavhengige visualiseringer for å sikre at offentligheten får et riktigere inntrykk.

Det som er sikkert, er at tilliten både til arkitekter og politikere synker når man blir utsatt for det som ser mistenkelig ut som et bedrag» (12.03.19).

En kommunal arealplanlegger viser til uenighetene som har oppstått som følge av endringen i fasaden på Munchmuseet:

«Dette kommer nok ikke bra nok frem. Det burde ha vært en bedre forklaring hvor man for eksempel kunne vist til før og etter med illustrasjonene. Det kunne vært gjort bedre» (25.10.19).

En avis omtalte mediernes bruk av illustrasjoner i forbindelse med bygge- og planprosjekter med overskriften «Vi bør ta tegningen med skepsis langt oftere» (Adressa.no, 18.03.19):

«Den forslitte frasen om at et bilde sier mer enn tusen ord kan snart suppleres med: En datagenerert tegning av et stort byggeprosjekt kan lyve mer enn 30 kronikker. Det er tankevekkende å se på tegningene av hvordan det nye Munch-museet ble illustrert da Lambda vant konkurransen om nybygget, og hvordan bygningen nå faktisk reiser seg, i grå aluminium i stedet for lyst glass.

Det er viktig å dra lærdom av disse sakene. Også vi i media bør bidra til mer kritisk debatt og mindre ukritisk publisering av tegninger av større og mindre byggeprosjekt i beslutningsfasen. Det er mulig at datagrafikk har gjort det lettere å kaste et idyllisk skjær over prosjekter som burde blitt kvalitetssikret gjennom kritikk og debatt før byggene reiser seg. I så fall bør skrekkeeksempler i Oslo og andre steder mane til mer kvalitetssikring heller enn etterpåklokskap» (Adressa.no, 18.03.19).



Figur 9 og 12. Til venstre vises en visualisering av det første forslaget i tilknytning til bygging av Lambda. Bildet til høyre tatt den 26.10.19 viser hvordan Munchmuseet ser ut i dag. Foto: Karl-August Thorsby Eggen.

En annen innbygger skriver i sitt leserinnlegg at kulturjournalister ikke har vært kritiske nok til illustrasjonene som har blitt benyttet igjen og igjen, dette uten å stille kritiske spørsmål:

«Byggherre og arkitekter har ikke vært flinke til å informere pressen om hvor annerledes fasadene vil bli med disse endringene. Dette er ganske typiske eksempler på at mediene kulturredaksjoner er for lite oppmerksomme på utviklingen i saker de dekker. Ikke bare mediene, men også politikerne som har latt seg besnære av disse bildene, må ta selvkritikk» (10.03.19).

En arkitekt med bakgrunn som fagperson i plansaker poengterte at arkitektkontorenes visualiseringer «ikke alltid må tolkes bokstavelig» og det ble videre understreket at «de [visualiseringene] kan ofte være som reklame å regne. En arkitekt vil alltid stille seg noe avventende til slike tegninger» (06.05.15).

Den kommunale arealplanleggeren viser til at PBE er i gang med implementering og bruk av ny teknologi for å involvere og engasjere innbyggerne på nye måter. Dette ved at man nå benytter seg av VR (Virtual Reality) oversatt til norsk «virtuell virkelighet». Med denne teknologien kan brukeren få ta på seg egne VR-briller og oppleve i 1:1 målestokk konstruerte 3D-modeller. Her har man muligheten til å interagere og samhandle med de konstruerte omgivelsene og bygningsmassene. På denne måten håper man å involvere befolkningen på helt nye måter, og ikke minst nå ut til de delene av befolkningen som er særlig dårlig representert i plan- og medvirkningsprosesser – nærmere bestemt de unge. Den kommunale arealplanleggeren understreker følgende:

«Vi ønsker å ta i bruk VR for at folk lettere skal forstå hva det handler om. Vanlige fysiske 3D-modeller som vil pleier å stille ut i vårt servicetorg gir ikke like god innsikt. Med dette ønsker vi å gi brukerne inntrykk av hva som faktisk blir foreslått» (25.10.19).

5. Analyse

I dette kapittelet vil det diskuteres om resultatene som ble redegjort i empirikapittelet. I første delkapittel vil resultatene bli diskutert sett i lys fra medvirkningsperspektivet. I andre delkapittel vil visualiseringene benyttet i prosjektet bli redegjort for og diskutert. Teorien fra kapittel 2 vil kobles opp mot begge delkapitlene.

5.1 Medvirkning

Innes (1995) og Healey (1996) påpekte viktigheten av konsensusbygging som et verktøy planleggere med fordel kunne benytte for å skape et inkluderende, engasjerende og samarbeidende planmiljø for alle berørte parter. I dagens planleggingspraksis står demokratiprinsippet sterkt og det er nedfelt i både lov og i kommunens egen medvirkningsveileder at medvirkning skal tilrettelegges i alle planprosesser. Basert på denne studiens problemstilling reises det spørsmål om hvilken betydning illustrasjonene hadde i medvirkningsprosessen tilknyttet detaljreguleringen av det nye Munchmuseet med fokus på samfunnets involvering. Dette vil blir belyst og drøftet videre i kapittelet.

For å kunne omtale og drøfte medvirkningen i tilknytning til reguleringsplanprosessen er det en forutsetning gjennom teorien å forstå hva begrepet “medvirkning” innebærer. Medvirkning kan forstås som enkeltpersoners og gruppers rett til å kunne påvirke og delta i offentlige utrednings- og beslutningsprosesser (KMD, 2014). I denne sammenheng ble Arnsteins (1969) medvirkningsstige benyttet for å illustrere og gi en oversikt over ulike medvirkningstrinn som illustrerte i hvilken grad befolkningen ble involvert og i hvilken posisjon de berørte kunne innta for å tilegne seg innflytelse. Denne medvirkningsstigen er betinget til at makthaverne (kommunen/politikere/utbyggere) velger å åpne for at de berørte får mulighet til å innta en slik posisjon og at deres synspunkter blir hensyntatt. Basert på tidligere uttalelser og synspunkter gitt av befolkningen, bærer funnene i empirien preg av at de ansvarlige partene i en planprosess fremdeles har en vei å gå for å kunne legge opp til aktiviteter og samtidig sikre en god nok involvering av de berørte partene. Viktige faktorer som spiller inn i medvirkningen er å blant annet legge til rette for god nok og tydelig nok informasjon vedrørende prosjektet som skal planlegges. Flere av respondentene viser til at informasjonen og prosjektets grad av kompleksitet var viktige faktorer for at medvirkningen føltes fånyttet og lite givende å involvere seg i. Gjennom PBL stilles det krav ansett som et minimum for å kunne involvere befolkningen i en reguleringsplanprosess. Det kan med sikkerhet fastslås at medvirkning er langt mer komplekst og

bærer preg av at mange elementer skal fungere på samme tid for å oppnå ønsket virkning enn hva som fremstilles i PBL.

Som det ble poengtert har det blitt lagt opp til flere medvirkningsaktiviteter i forbindelse med områdereguleringen for Bjørvika samt Munchmuseets planprosess. Men ikke alle i sivilsamfunnet er overbevist om at arbeidet lagt ned i denne forbindelse har vært bra nok. En av innbyggerne mente at man verken lyttet eller brydde seg om befolkningen i det hele tatt da beslutningen om å plassere Munchmuseet på Bjørvika fant sted og planprosessen som fulgte i etterkant av denne beslutningen. Andre respondenter har hatt blandede følelser og syn på hvordan planprosessen og den tilhørende medvirkningen har blitt gjennomført. En av de andre respondentene viste til at de fremviste illustrasjonene i prosjektet ikke hadde annen verdi enn “markedsføring og reklame” (dato). Riktignok viste en av politikerne til at utbyggingen av Bjørvika hadde “gått feilfritt og var et suksessfullt prosjekt” (dato).

Man kan diskutere forholdet mellom involvering og innflytelse. I igangsatte medvirkningsprosesser har befolkningen gjerne på et tidlig stadium satt seg tydelige forutsetninger om at medvirkning betyr innflytelse. Dette kan fremvises å ikke alltid stemme overens med dagens medvirkningspraksis. Befolkningen på sin side har sin fulle rett til å bli hørt i planprosesser og at deres synspunkter og innspill blir gitt en seriøs og objektiv vurdering. Det er likevel viktig å fastslå at medvirkning ikke betyr medbestemmelse. En av respondentene fra kommunen poengterer at mange innbyggere misforstår rammene som medvirkningen setter. Dette kan underbygges videre hvor en annen respondent fastslår at «det er viktig med en forventningsavklaring med befolkningen over de rammene som gis i tilknytning til planprosessen» (17.10.19). Der man utøver medvirkning med befolkningen forutsetter dette med andre ord at den må opparbeides en gjensidig forståelse mellom partene. Dette forutsetter i en medvirkningsprosess og at de ansvarlige aktørene fører en tydelig kommunikasjon og gjør avklaringer rundt rammene og premisene som ligger til grunn for at befolkningen skal få størst mulig utbytte av sitt bidrag i samfunnsutviklingen.

En av de private utbyggerne hevdet på sin side at medvirkning i planprosesser var å anse som “kakepynt” (22.10.19). Det kan diskuteres hvorvidt den private utbyggerens tro på at medvirkningsarbeidet i særlig grad vil medføre noen positive virkninger på prosjektets planprosess. På den ene siden kan man argumentere for at befolkningen ikke sitter med de nødvendige kunnskapene eller tilstrekkelig innsikt i å komme med gode forslag og innspill for å kunne gjøre prosjektet bedre. På den andre siden må man anse befolkningen som en likeverdig part med rett til å bli involvert og informert om den pågående planprosessen. På dette grunnlag bør kommunen som lokal

planmyndighet etter beste evne foreta en kontinuerlig oppfølging av medvirkningsarbeidet som blir utført av private forslagsstillere. Dette underbygges av Scott et al. (2007) som argumenterer for at man gjennom å sikre befolkningens deltakelse i planprosessen, vil gi alle en mulighet til å bli hørt samtidig som prosjektene oppnår legitimitet gjennom offentlig debatt.

Sett i lys av utbyggerens noe negative holdning til medvirkning kan man ifølge Falleth, Hanssen og Saglie (2008) sette dette som et eksempel på den generelle holdningen de private forslagsstillerne innehar når det legges mindre vekt medvirkningens betydning i en planprosess. Falleth, Hanssen og Saglie mener at den lave interessen og holdningen utvist fra de private aktørene kan være noe av årsaken til at de i liten grad har tradisjoner for å verdsette medvirkning. Dette som følge av at de økonomiske verdiene forbundet til prosjektet trumfer avkastningen man anser å få fra medvirkning og tilhørende aktiviteter. En bredere involvering av interesser i prosjektets planprosess kan føre til det som forslagsstiller anser som nedsatt effektivitet (Brustuden, 2013). Innes (1995) og Healey (1996) viser videre til at konsensusbygging mellom befolkningen og beslutningstakerne gjennom kommunikativ handling vil være nyttig for å kunne skape et engasjerende, inkluderende og samarbeidende planmiljø for alle berørte parter. Legger man et godt samarbeid til grunn poengterer Innes og Healey at man som et resultat av dette vil kunne oppnå et godt kunnskapsgrunnlag for å ta best mulige avgjørelser avhengig av innspillene som blir fremmet av befolkningen. Dette vil i sin tur sett i sammenheng med medvirkning kunne sikre legitime beslutninger.

Falleth et al. (2008) viser til den økende utviklingen av eiendommer i Oslo hvor hele 82 % av alle reguleringsplanforslag var fremmet av private. Denne utviklingen befester de private utbyggerens dominerende rolle i samfunnsutviklingen. Med denne rollen følger et stort ansvar hvor det blant annet er nedfelt i loven at "Enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning", jf. pbl § 5-1, første ledd. For å kunne sikre at sivilsamfunnet blir involvert må det i hver enkelt planprosess bli lagt opp egne aktiviteter med hensikt å stimulere og involvere til debatt og innspill rundt utarbeidelsen av den aktuelle planen. Gjennom dette arbeidet vil sivilsamfunnet kunne komme med innspill og ønsker som både planforvaltningen og forslagsstiller skal ta standpunkt til og vurdere. Det er riktignok viktig å påpeke at medvirkningsopplegget som utføres bør bevisst forsøke å nå frem til svakerestilte samfunnsgrupper som normalt ikke er godt representert i planprosesser. Flere empiriske studier viser til tendenser ved at det primært er ressurssterke innbyggere (med erfaring) som engasjerer seg i byplanleggingen, dette såfremt kommunen ikke bevisst forsøker å fange opp andre grupper også (Agger 2005, Agger og Larsen 2009, Klausen et al., 2013). Det er dermed viktig å poengtere at dersom kommunen ønsker å fange opp synspunktene fra de andre målgruppene, er det viktig å gå aktivt ut å legge til rette for dette, eksempelvis gjennom trygge miljøer tilrettelagt for meningsdeling.

5.2 Visualiseringene

Basert på visualiseringenes lange historie benyttet innenfor planlegging er det først i de siste 50 årene at denne måten å formidle og kommunisere på virkelig har fått befestet sin posisjon i fagmiljøene. Til tross for at det har blitt utarbeidet flere ulike visualiseringsmetoder tyder nyere forskning på at det behøves informasjon i tillegg for å komplimentere de presenterte visualiseringene enten i skriftlig eller muntlig form (Schroth et al., 2005). Dette blir begrunnet med at en visualisering i seg selv ikke gir et godt nok bilde av det aktuelle prosjektet da visualiseringen i seg selv gir rom for spekulasjoner og tvetydighet overfor brukerne. I så måte er det viktig å gi et fullstendig bilde av prosjektet ved at brukeren blir så godt opplyst og informert som mulig for å kunne dra slutninger og fremme sine synspunkter basert på et godt nok kunnskapsgrunnlag. Basert på dagens praksis kan bruken av visualiseringer sees på som et supplement til allerede eksisterende informasjon i et planprosjekt. Satt i en historisk kontekst har bruken av visualiseringer kun i de senere årene blitt en etablert standard i et planleggingen. Vanligvis ser det ut til at ny teknologi gjerne utprøves og testes i en stund før den i ettertid har blitt benyttet i planleggingsformål. Her har blant annet har spillindustrien vært fremoverlent i implementeringen av ny teknologi i deres søken etter nye muligheter som gir rom for å formidle informasjon på nye måter (Smardon et al. 1986).

Bruk av visualiseringer

Dagens praksis med bruk av visualiseringer i planprosessen har de siste årene tydelig vært preget av fremstillinger ansett som "reklamemateriale" (dato) av flere innbyggere. Det ble blant annet hevdet fra en av innbyggerne at:

"Visualiseringene er det viktigste og mest forståelige dokumentet for at offentligheten skal kunne gjøre seg opp en mening om milliardinvesteringer og viktige byutviklingsgrep" (dato).

Kommentaren ovenfor retter fokus mot et viktig tema innenfor dagens praksis knyttet til formidling av informasjon i planprosesser. Ofte blir befolkningen presentert for visualiseringer hvis mål er å vise til hvordan man tenker å utvikle og bygge prosjektet. På bakgrunn av at befolkningen man prøver å involvere normalt ikke innehar relevant plankompetanse, vil slike visualiseringer kunne være det eneste bindeleddet befolkningen har til å kunne uttale seg om prosjektet. I en planprosess ofte bestående av flere titalls eller hundretalls av dokumenter, vil ethvert engasjement bli utfordret på bakgrunn av sakens kompleksitet. I en visualisering hvor 3D-modeller og tilhørende omgivelser blir illustrert vil dette være lettere å både kunne forstå og igangsette en debatt rundt for de involverte for

å omtale prosjektet. Visualiseringer kan ifølge Sheppard (2005) ansees for å være et universelt språk som er felles på tvers av hvilken yrkesbakgrunn brukeren skulle ha, men også mellom publikum og profesjonelle aktører. Problematikken i denne sammenheng er at visualiseringene ofte presenterer «glansbilder» hvor positive elementer har som formål å gjøre prosjektet mer tiltrekkende og forførende. Slike elementer kan eksempelvis utgjøre åpnere byrom, hyppig bruk av trær, beplantning og parkområder og smilende barn og voksne som virker å trives i prosjektets konstruerte miljø. På denne bakgrunn kan det reises spørsmål om hvorvidt denne praksisen bør få lov til å fortsette i nåværende form eller om det i ytterligere grad bør legges opp til løsninger som på en mer objektiv måte fremstiller prosjektets tiltenkende resultat. Flere av respondentenes kommentarer indikerer en usikkerhet rundt oppfattelsen av prosjektets visualiseringer når det legges opp til forventninger som senere viser seg å ikke bli innfridd. Dette skaper grobunn for konflikter, misnøye og senker befolkningens tillit til både den informasjonen som blir presentert for dem og for de som presenterer denne informasjonen. Kommunen anerkjenner denne problematikken og erkjenner at en tydeliggjøring av informasjonen samt en bedre kommunikasjon kunne virket avbøtende og hindret potensielle misforståelser fra befolkningen om prosjektet. I en studie gjort av (Schroth et al., 2005) understrekes visualiseringenes kraft i å formidle og gjøre et inntrykk på de involverte som deltok i medvirkningen. En av studiens respondenter uttrykte ubehag begrunnet med at de visualiserte 3D-modellene ble oppfattet som manipulerende siden de hadde en så sterk påvirkning.

Som nevnt i empiridelen viste det seg at befolkningen ved flere anledninger hadde problemer ved forståelse av de presenterte visualiseringene som ble publisert i forbindelse med utviklingen av prosjektet. Problematikken lot seg tydelig til kjenne ved den store responsen folk uttrykte da fasadeelementene ble montert på råbygget. Her kan man tale for at utbygger og kommunen selv hadde overvurdert befolkningens evne til å forstå hvilke resultat man ville ende opp med da bygget var ferdig oppført. Kommunen og utbyggers potensielle overvurdering av befolkningen er kun grunnet i spekulasjoner, men det kunne likevel vært interessant å gjøre en dypere undersøkelse om dette temaet i en annen studie. Det er likevel viktig å poengtere at basert på befolkningens kraftige respons, virket det som om mange hadde den oppfatning at Munchmuseet skulle bli «transparent» og «lysende», akkurat slik bygget ble presentert ved de første visualiseringene. Dette kan tale for at det ble gjort en for mangelfull informering av befolkningen i forbindelse med avgjørelsen om å endre byggets fasade. Dette var noe kommunen selv også anerkjente i etterkant ved oppføringen av museet.

Under presenteres et utvalg av visualiseringer utarbeidet i forbindelse med Munchmuseets to planprosesser samt et bilde tatt av det nesten ferdige bygget:



Figur 13, 14 og 15. Første visualisering viser et av de første illustrasjonene av Munchmuseet i tilknytning til den første reguleringsplanprosessen. Andre visualisering utarbeidet i tilknytning til den nyeste reguleringsplanen viser en oppdatert versjon av hvordan Munchmuseet var tenkt bygget. Det siste bildet viser hvordan Munchmuseet ser ut i dag. Bildet er tatt av Karl-August Thorsby Eggen 26.10.19.

Beslutningen om å skrote den transparente fasaden til fordel for en mindre reflekterende aluminiums-perforert fasade ble møtt med blandede reaksjoner. Av de som skrev innlegg til avisene kan flere av dem regnes å inneha noe eller god kunnskap og erfaring vedrørende visualiseringer i tillegg til plan- og utbyggingsprosjekter. Noen av respondentene anerkjente tidlig at fasaden ville ende opp som den gjorde, mens mesteparten tok til orde med sin overraskelse over resultatet med fasaden. På generelt grunnlag kan det vises til at befolkningen forsøkte gjennom media å løfte frem sine egne meninger og synspunkter om prosjektet. Det kan diskuteres på om hvorvidt dette var en reaksjon som følge av at

befolkningen ikke i særlig grad følte at deres stemme ble hørt gjennom de formelle kommunikasjonskanalene som var lagt opp i planprosessen.

I jakten på å formidle informasjon på nye intuitive måter, har det de senere årene skjedd en rask utvikling med nye metoder og teknologi som vil kunne muliggjøre dette. En av de nyeste metodene å visualisere på og som i dag allerede er godt etablert i spillindustrien er bruken av VR (virtual reality) eller kjent som “virtuell virkelighet” på norsk. Denne teknologien som tidligere omtalt i oppgaven gir brukerne helt nye muligheter å samhandle med de tiltenkte omgivelsene og bygningsmassen som prosjekteres i planen. Denne teknologien blir stadig mer populær og gir både planleggeren og utbyggeren nye og mer effektive måter å fremstille informasjon på. I dagens samfunn sett opp mot medvirkning i planprosesser hersker det i dag en uteblivelse av bestemte samfunnsgrupper som man gjerne skulle sett hadde vært mer engasjert i samfunnsutviklingen. De unge er en gruppe som ofte faller mellom to stoler i arealplanleggingen. Viktigheten av å gjøre plan- og medvirkningsarbeidet mer tilpasset gjennom egne aktiviteter og opplegg skreddersydd for den aktuelle fokusgruppen, er viktige forutsetninger for å kunne lykkes. Sett fra de unges perspektiver vil planlegging med stor sannsynlighet oppfattes som tungrodd og byråkratisk. Dette er oppfatninger som må omstilles og endres til det positive for å kunne sikre en større andel av befolkningen som ellers ville falle utenfor det medvirkningsarbeidet som i dag råder i norsk planlegging. Muligheter for at planleggere og andre sentrale aktører kommer på de utsatte gruppenes egne arena kan være gode tiltak for å sikre involvering. Gjennom evnen til å tilpasse seg ny teknologi for planforvaltningen, vil dette være en viktig faktor for økt medvirkningsdeltakelse i en stadig mer digitalisert hverdag.

6. Konklusjon

Studien viser at man i dag befinner seg i en ny og rikere opplysningstid hvor teknologiske nyvinninger og tilgang på informasjon er større enn noen gang tidligere. Med så mange virkemidler og metoder for å kommunisere og formidle budskap, konsepter og informasjon er det stadig viktigere å inneha et kritisk tankesett.

Problemstillingen søkte etter å finne ut av hvilken betydning visualiseringene hadde for detaljreguleringen av det nye Munchmuseet med fokus på sivilsamfunnets involvering.

Hovedfunnet gjort i analysen indikerer at det knyttes usikkerhet og ulik oppfatning til hvordan visualiseringene formidler informasjon. Visualiseringenes objektivitet var en viktig faktor da respondentene omtalte seg det nye Munchmuseet. Det ble knyttet blandede følelser til hvorvidt endringen av byggets fasade ble presentert og tydeliggjort overfor befolkningen. Flere innbyggere vendte seg mot prosjektet da beslutningene i planprosessen virket å være forhåndsavgjort før man fikk muligheten til å påvirke avgjørelsene. Dette medførte blant annet en oppfattet fiendtlighet fra befolkningen rettet mot prosjektet grunnet de ansvarlige partenes mangel på kommunikasjon av endringer, særlig knyttet til de aluminiums-perforerte platene som dekker bygget. Til tross for at det ble utarbeidet utallige visualiseringer fra ulike posisjoner, avstander og vinklinger syntes ikke debatten å reise seg før i etterkant når prosjektet var påbegynt. Dette kan tyde på befolkningens manglende grad av kunnskap og erfaring knyttet til planprosesser gjorde seg gjeldende.

Ved bruk av visualiseringer er det noe uklart hvorvidt det presenterte visuelle materialet benyttet i media var med på å danne et riktig bilde av prosjektet. Gjennom medias distribusjon av visualiseringer i sine fremstillinger av debatten kan det stilles spørsmål ved om dette var med på å veilede eller villede den offentlige debatten. Befolkningen uten fagbakgrunn fra arealplanlegging har dårlige forutsetninger for til å kunne ta høyde for dette. Derfor tydeliggjøres nødvendigheten av kunnskapsdeling og innsikt for å tolke visualiseringene i en planprosess.

I en medvirkningssammenheng vil det være viktig å tilpasse informasjon og metode mot de brukergruppene man søker å involvere. Beslutningstakere og sentrale aktører i arealplanleggingen må på sin side ta ansvar og sørge for at de premisser og rammer som medvirkning gir blir tydeliggjort i planprosessens tidlige fase. Foruten dette vil man raskt ende opp i konflikter og misforståelser på grunn av befolkningens feilaktige forutsetninger til medvirkningsarbeidet som skal gjennomføres.

Håpet med denne studien er å skape en bevissthet og forståelse for bruken av visualiseringer i planlegging og dens implikasjoner knyttet til objektiv formidling av informasjon.

7. Referanser

Aarsæther, N. & Hagen, A. (red.) (2001). *Planlegging.no! Innføring i samfunnsplanlegging*. Oslo: Kommuneforlaget.

Aarsæther, N., Fallet, E. & Nyseth, T. K., Ronny. (2015). *Utfordringer for norsk planlegging*. I: Aarsæther, N., Fallet, E. & Nyseth, T. K., Ronny (red.) *Utfordringer for norsk planlegging*: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.

Agger, A. (2005), **Agger A. og Larsen, J. N.** (2009), **Klausen et al.** (2013) I: Hanssen, G. S., Hofstad, H. og Saglie, I. L (red.) *Kompakt byutvikling, muligheter og utfordringer*. Universitetsforlaget. Oslo.

Brustuen, E. (2013). *Arealplanlegging i Lillehammer kommune – En studie med fokus på medvirkning i reguleringsplanprosesser og dilemmaet mellom vern og utvikling*. Universitetet i Oslo.

Børrud, E. (2015). *Planlegging av en allerede bygget by*. I: Aarsæther, E. Falleth, T. Nyseth, & R. Kristiansen, *Utfordringer for norsk planlegging, Kunnskap - Bærekraft - Demokrati*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlag - Norwegian Academic Press.

Christensen, T., Egeberg, M., Larsen, H. O., Læg Reid, P. & Roness, P. G. (2010). *Forvaltning og politikk*. 3 utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Estudie.no (2019) <https://estudie.no/dokumentanalyse/> [lest 27.09.19]

Falleth, E. H., Gro Sadkjær. (2015). *Medvirkning i planlegging*. I: Aarsæther, N. & Falleth, E. N., Torill Kristiansen, Ronny (red.) *Utfordringer for norsk planlegging*, s. 187 - 203: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.

Falleth, Eva & Nyseth, Torill & Kristiansen, Ronny & Aarsæther, Nils. (2012). *Utfordringer for norsk planlegging*. Cappelen Damm Høyskoleforlaget. Kristiansand.

Fiskaa, H. (2005). *Past and future of public participation in Norwegian physical planning*. *European Planning Studies*, 13:1: 137 - 174. doi: 10.1080/0965431042000312451.

Forester, J. (1999). *The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes*. London: Mit Press.

Friedman, J. (1987). *Planning in the Public Domain: From knowlegde to action*. Princeton University Press.

Grønmo, S. (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Healey, P. (1996). *The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation*. *Environment and Planning B: Planning and design*, 23 (2), s. 217-234.

Holbergprisen.no <https://www.holbergprisen.no/holbergprisen-i-skolen/kvalitative-intervjuundersokelser.html> [lest 08.10.2019].

Holth, F., & Winge, N. (2017). *Plan- og bygningsrett, Kort forklart*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holth, F., & Winge, N. (2019). *Plan- og bygningsrett, Kort forklart. 2. Utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.

Innes, J. E. (1995). *Planning theory's emerging paradigm: Communicative action and interactive practice*. *Journal of planning education and research*, 14 (3), s. 183-189.

Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. (2011). *Forskningsmetode for økonomiskadministrative fag*, 3. utgave. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave). Oslo: Abstrakt Forlag AS

KMD (2014). Veileder: *Medvirkning i planlegging Hvordan legge til rette for økt deltakelse og innflytelse i kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Knudtzon, L. C. (2015). *Meningsbrytninger og involvering i planprosesser i et demokratiperspektiv. I: Saglie, I.,-L. (Red.). Kompakt byutvikling - Muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.

KS (2012) Debatthefte: *Kommunenes rolle som arealplanmyndighet* <https://www.ks.no/fagomrader/demokrati-og-styring/folkevalgtprogrammet/kommunens-rolle-som-arealplanmyndighet/> [lest 23.11.19].

Miljøverndepartementet (2009). *Lovkommentar til plandelen av ny plan- og bygningslov*. Oslo: Miljøverndepartementet.

Nassauer, J. I. (2015) Commentary: *Visualization verisimilitude and civic participation*. University of Michigan, USA.

Pateman, C. (1970): *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

PBL (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. LOV-2008-06-27-71 Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>

Plan- og bygningsetaten (2019) *Medvirkning i innsendte reguleringsplaner. En veileder for forslagsstillere og fagkyndige*. Oslo kommune. Oslo.

Regjeringen.no (2014) Veileder - *Medvirkning i planlegging*. Utgiver: KMD. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf

Røe, P. G. (2015) I: Hanssen, G. S., Hofstad, H. og Saglie, I. L (red.) *Kompakt byutvikling, muligheter og utfordringer*. Universitetsforlaget. Oslo. s. 52.

Røsnes, A. (2014). *Plansystem, myndighet og initiativtaker*. I: A. Røsnes, & Ø. Kristoffersen, *Eiendomsutvikling i tidlig fase*. Oslo: Senter for eiendomsfag.

Sager, T. (1991): *Planlegging med samfunnsperspektiv – analysemetode*. Trondheim: Tapir forlag.

Scott, M., Russel, P. og Redmond, D. (2007): «*Active citizenship, civil society and managing spatial change in the rural-urban fringe*». *Policy & Politics*, 35:1, 163–190.

Schroth, Olaf, Eckart Lange og Willy A. Schmid (2005) *From Information to Participation—Applying Interactive Features in Landscape Visualizations. Our Shared Landscape Conference, Ascona, Switzerland..*

Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.

Wøhni, A. (2007). “Virker medvirkning virkelig” *Sluttrapport av evaluering av planmedvirkning i storbyene*. Asplan Viak.

8. Vedlegg

Vedlegg 1 - Intervjuguide

Denne intervjuguiden vil i hovedsak basere seg på én til én intervju med nøkkelpersoner relevant for denne oppgaven. Anslått varighet for hvert intervjuobjekt vil være ca. 30-60 minutter.

Tema

I forbindelse med sivilsamfunnets deltagelse i medvirkningsprosesser ønsker jeg å undersøke hvordan slike prosesser blir oppfattet av de aktuelle partene og aktørene som inngår i en planprosess. Videre vil jeg undersøke hvordan bruken av illustrasjoner av prosjektet påvirker partenes oppfatning av prosjektet. Målet med dette vil være å oppnå en større forståelse for om hvorvidt dagens medvirkningspraksis er god nok og om bruken av illustrasjonene tilknyttet aktuelt caseområde virker oppklarende eller villedende.

Aktuelle nøkkelord som vil beskrive oppgaven: Demokrati, planprosess, medvirkning, involvering, innflytelse, visuelle virkemidler, illustrasjoner, legitimitet.

Form

Student vil møte respondentene for å gjøre lydopptak og ta notater underveis for oppfølgingsspørsmål, oppsummering og eventuelle avklaringer på slutten av intervjuet. Student vil i etterkant av intervjuet skrive et kortfattet referat med hovedpunktene samt transkribere lydopptaket for videre bruk i oppgaven.

Intervjuguiden vil hovedsakelig dreie seg rundt:

- Sivilsamfunnet (innbyggere, velforeninger, ol.)
- Kommunen (ansatte i kommunen med planfaglig bakgrunn)
- Utbygger/forslagsstiller

Gjennomføring

Introduksjon:

- En uformell samtale hvor det informeres om prosjektet og aktuell problemstilling.
- Avklaring av respondentens rolle og relasjon til prosjektet.

Spørsmål for diskusjon:

- Avdekke erfaringer, utfordringer og muligheter rundt medvirkningspraksis og bruk av illustrasjoner.

Medvirkningsperspektiv:

- Hva betyr medvirkning for deg/hvilke relasjoner har du til begrepet medvirkning?
- Hvilke oppfatninger/erfaringer har du med bruk av medvirkning i planprosesser?
- Hva mener du fungerer eller ikke fungerer rundt dagens medvirkningspraksis?
- Hvilke muligheter gir medvirkning?
- Hvilke begrensninger gir medvirkning?
- Hvilken betydning tror du medvirkning kommer til å ha i fremtiden?
- Er det rom for forbedring med dagens medvirkningspraksis?

Gjennomføring/effektivitet:

- I hvilken grad kommer befolkningens innflytelse/involvering i prosjektet til syne?
- Har befolkningen med sin deltagelse i planprosessen fått en reell mulighet til å påvirke/utøve innflytelse på planprosjektet?
- Hvordan har veien mot å oppnå ferdigstillelse av prosjektet vært?
- Hvordan har bruken av illustrasjoner fungert underveis i planprosessen? Og hvilke erfaringer ble gjort med de ulike partene ved presentasjon av slikt illustrert materiale?

Bruk av illustrasjoner i sammenheng med plan og medvirkning:

- Hva betyr illustrasjoner for deg?
- Hvilke erfaringer har du i tilknytning til bruk av illustrasjoner i plan- og medvirkningsprosesser?
- Er illustrasjoner gode virkemidler for å belyse hvordan prosjektet tenkes gjennomført?
- Hvordan fungerer bruken av illustrasjoner i en medvirkningsprosess?
- Hvilke baksider mener du bruk av illustrasjoner kan medføre i plan- og medvirkningsprosess?
- Hvilke oppsider/muligheter mener du bruk av illustrasjoner kan medføre i plan- og medvirkningsprosess?
- Kan bruken av illustrasjoner skape uenighet eller misforståelser blant aktuelle parter i en planprosess (avhengig av plankompetanse og innsikt i prosjektet)?
- Er det rom for forbedring med dagens bruk av illustrasjoner i plan- og medvirkningssammenheng?

- Bør de benyttede illustrasjonene tones ned i form av overveldende bruk av positive elementer som mindre bygningsmasse enn endelig resultat, smilende mennesker, lekende barn, stor andel grønnstruktur, ol?

Sivilsamfunnet:

- o Hvordan medvirket du i tilknytning til planprosessen med caseområdet?
- o Har du tidligere erfaring med deltagelse i medvirkningsprosesser?
- o Hva fungerte bra/dårlig med medvirkningsopplegget som var satt opp?
- o Kunne medvirkningsopplegget vært gjort annerledes?
- o Hvordan følte du deg ivaretatt?
- o Hvilke erfaringer gjorde de rundt deg? Hørte du noen andres synspunkter da du deltok?
- o Hvordan fikk du informasjon underveis i prosessen?
- o Var denne informasjonen tilstrekkelig for å kunne danne seg et helhetlig bilde av prosjektet og det endelige resultatet av prosjektet?
- o Hvordan syntes du bruken av illustrasjoner fungerte i dette prosjektet?
- o Var illustrasjonene informative eller villedende når du i dag ser det nesten ferdige bygget?
- o Hvilke baksider mener du bruken av illustrasjoner kan ha på en medvirkningsprosess.
- o Hvilke oppsider/muligheter
- o Synes du bruk av illustrasjoner i medvirkningsprosess burde bli strengere (en mer objektiv fremstilling av prosjektet)?
- o Hvilke muligheter/begrensninger har medvirkningsprosessen gitt deg for å påvirke aktuelt prosjekt?
- o Følte du at du fikk en reell innflytelse på prosjektet etter deltagelse i medvirkningsprosessen?

Utbygger/forslagsstiller:

- o Hvordan opplevdes tidsbruken på medvirkning i prosjektet.
- o Hvordan gikk gjennomføringen av medvirkningsprosessen og hvilke virkemidler ble benyttet underveis for å kunne skape engasjement/deltagelse?
- o Hvordan har involvering av parter påvirket selve prosjektet?
- o Hvordan har medvirkning i planprosessen påvirket utviklers handlingsrom?

- o Hvilke muligheter har medvirkning i planprosessen gitt utvikler?
- o Hvilke begrensninger har medvirkning i planprosessen gitt utvikler?
- o Hvordan har det vært etter at planen ble gjennomført, har det vært noen uenigheter med partene tilknyttet prosessen?
- o Har det skjedd eller vært noe som har ført til endring i prosjektet/planen? Noe som har ført til at planen har stoppet opp?
- o Hvilke påvirkninger har PBE hatt ovenfor dette prosjektet mtp. byggets fasade?
- o Hvordan er bruken av illustrasjoner hos deres bedrift i dag?
- o Hvilke tilbakemeldinger får dere ved bruk av illustrasjoner i planer/prosjekter?
- o Hvilken utvikling har bruk av illustrasjoner hatt de siste årene, mer utbredt.
- o Hvilke hensikt/mål har dere ved å vise/bruke illustrasjoner?
- o Bruker dere ofte illustrasjoner i medvirkningsprosesser? Hvilke erfaringer har dere i så fall rundt dette?

Kommune/fagperson:

- o Hvilken rolle ovenfor befolkningen og utbyggerne har dere vedrørende medvirkning?
- o Hvilke erfaringer har dere med utbygger/forslagsstillers bruk av illustrasjoner i medvirkningsprosesser? Hvilken rolle ovenfor befolkningen og utbyggerne har dere vedrørende medvirkning?
- o Hvilke momenter vurderer dere ved ivaretagelse av befolkningen når utbyggere gjennomfører medvirkningsprosesser?
- o Hvilke tanker har dere rundt bruken av visuelle virkemidler/illustrasjoner i dag relatert til medvirkning?
- o Ser dere noen økende trender de siste årene med tanke på gjennomføring av medvirkningsprosesser og bruk av illustrasjoner?
- o Hvilke muligheter har medvirkning i planprosessen gitt utvikler?
- o Hvilke begrensninger har medvirkning i planprosessen gitt utvikler?
- o Hva mener du om dagens praksis med bruk av illustrasjoner i medvirknings- og planprosesser? Burde bruken av illustrasjoner blitt regulert til å være mer objektivt?
- o Hva gjorde til at byggets fasade ble endret og hva mener du er grunnen til hvorfor fasadeendringen fikk så sterke reaksjoner?
- o Kunne noe vært gjort annerledes for å unngå situasjonen som fulgte i etterkant av fasadeendringen?

Avklaring:

- Oppsummering
- Eventuelle avklaringer vedrørende misforståelser eller liknende.



Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway